

ВСТУП

Антропогенний вплив є сукупністю всіх форм впливу людської діяльності на навколишнє природне середовище. Цей вплив може бути як прямим (наприклад, вирубка лісів, забруднення водойм), так і непрямим (наприклад, зміни клімату внаслідок викидів парникових газів). Екологічні наслідки антропогенного впливу є надзвичайно різноманітними та часто мають далекосяжні негативні наслідки для біосфери та людства.

Результатом антропогенного впливу на природне середовище є комплексні наслідки забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів, фізичні забруднення (шумове та світлове, радіаційне).

Чинниками атмосферного забруднення є викиди промислових підприємств, транспорту, спалювання палива призводять до накопичення в атмосфері шкідливих речовин (оксиди сірки та азоту, чадний газ, тверді частинки, парникові гази). Це спричиняє кислотні дощі, смог, руйнування озонового шару, посилення парникового ефекту та зміни клімату.

Водні ресурси занеочищуються скиданням неочищених промислових та побутових стоків, сільськогосподарських відходів, нафтопродуктів призводить до забруднення річок, озер, морів та підземних вод. Це негативно впливає на водні екосистеми, призводить до загибелі риби та інших водних організмів, робить воду непридатною для пиття та господарського використання.

Забруднення ґрунтів відбувається при використанні пестицидів та гербіцидів у сільському господарстві, захороненні промислових та побутових відходів, кислотні дощі призводять до забруднення ґрунтів важкими металами, токсичними речовинами, радіонуклідами. Це знижує родючість ґрунтів, призводить до деградації земель та потрапляння шкідливих речовин у харчові ланцюги.

Фізичне антропогенне навантаження на довкілля відбувається внаслідок шумового, світлового та радіаційного забруднення: Міське середовище

характеризується високим рівнем шуму та штучного освітлення, що негативно впливає на здоров'я людини та поведінку тварин. Аварії на атомних електростанціях, випробування ядерної зброї призводять до радіаційного забруднення територій, що становить серйозну загрозу для живих організмів.

Екологічно необґрунтоване господарювання приводить до нищення та фрагментація природних середовищ існування, надмірної експлуатації біологічних ресурсів, інтродукції чужорідних видів.

Усвідомлення негативних наслідків антропогенного впливу призвело до необхідності вжиття заходів для збереження природних екосистем та біорізноманіття. Одним із найефективніших інструментів у цьому напрямку є створення заповідних територій.

Створення та ефективне управління заповідними територіями є важливим інструментом для пом'якшення негативних екологічних наслідків антропогенного впливу. Вони забезпечують:

- **Збереження ключових екосистем та біорізноманіття:** Заповідні території слугують "островами" природної стабільності, де зберігаються рідкісні та зникаючі види, а також цілісні екосистеми, які можуть бути джерелом відновлення деградованих територій.
- **Підтримання екологічних функцій:** Збереження лісів, водно-болотних угідь та інших природних екосистем у межах заповідних територій сприяє регулюванню водного балансу, запобіганню ерозії ґрунтів, очищенню повітря та води.
- **Проведення наукових досліджень:** Заповідні території є важливими полігонами для вивчення природних процесів, моніторингу стану довкілля та розробки науково обґрунтованих заходів з охорони природи.
- **Екологічна освіта та підвищення екологічної свідомості:** Відвідування заповідних територій сприяє формуванню у людей розуміння цінності природи та необхідності її збереження.

Незважаючи на важливу роль заповідних територій, їхнє створення та ефективне функціонування потребують значних зусиль з боку держави,

наукових установ та громадськості. Важливо забезпечити належне фінансування, ефективне управління, посилення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства та залучення місцевих громад до процесів охорони природи.

У підсумку, антропогенний вплив чинить значний негативний вплив на природне середовище, призводячи до забруднення, втрати біорізноманіття, деградації земель та змін клімату. Створення заповідних територій є одним із ключових інструментів для збереження природних екосистем та пом'якшення наслідків людської діяльності. Розширення мережі заповідних територій, підвищення ефективності їхнього управління та формування екологічної свідомості суспільства є важливими кроками на шляху до сталого розвитку та збереження планети для майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ І. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСНУВАННЯ КАРПАТСЬКОГО НПП, ТА ЙОГО ПРИРОДНО–ЕТНОГРАФІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Потужний розвиток заповідної справи, як в Україні, так і в Івано-Франківській області, відбувся внаслідок створення у шістдесятих роках минулого століття Державного комітету по охороні природи та обласних інспекцій по охороні природи. З 1972 по 1991 рік у області було сформовано мережу заповідних об'єктів, розміщених у всіх фізико-географічних районах. Були створені державні заказники "Козакова долина", "Скит Манявський", "Княздвірський", "Турова дача", "Яйківський", "Джурджійський" та "Садки", державні дендрологічні парки "Діброва", "Дружба", "Високогірний". Державними пам'ятками природи стали "Касова гора" і "Масьок".

За період 1991-2009 роки мережа природно-заповідних територій та об'єктів поповнилася новими заповідними об'єктами: природний заповідник «Горгани», національний природний парк «Гуцульщина», Галицький національний природний парк, Національний природний парк «Синьогора» та ін. Зараз на території Івано-Франківської області є 465 заповідних об'єктів загальною площею 206,8 тис. га (14,8 % загальної площі області).

Отже, своєрідність Карпатського краю, краса його природних ландшафтів, багатий рослинний і тваринний світ спонукали широку громадськість не раз висловлювати думку про необхідність збереження всього цього багатства природи. Тому у 1980 році на території Івано-Франківської області створений перший на Україні Карпатський державний природний парк площею 50,3 тис. га, який з 2001 року має назву Карпатський національний природний парк.

Карпатський національний природний парк відіграє виняткову роль у збереженні природних та культурних цінностей Карпатського регіону. В його межах охороняється 600 га смерекових і букових пралісів, 1105 видів вищих судинних рослин, 45 видів ссавців і птахів (зокрема, бурій карпатський ведмідь, рись, дикий кіт, беркут). Тут зростає понад 80 видів вищих судинних рослин, занесених до Червоної книги України рослин, 4 види рослин, які

охороняються Бернською конвенцією та включені до Європейського Червоного списку, 50 асоціацій із Зеленої книги України.

Територія Карпатського НПП розташована в межах Гуцульщини. Це одна з найцікавіших етнографічних областей України, яка зберегла свою культуру, історію, самобутність. Гуцули відрізняються від інших українців своїм говором, одягом та будовою жител. Притаманні їм талант, фантазія, і винахідливість закладені в генах. Гуцульщина пишається своєю культурно-історичною спадщиною, збереження яких є одним із найважливіших пріоритетів Української держави. Мотиви гармонії з довкіллям, врахування регіональних особливостей дотримані і в подальшому будівництві споруд, які також стали шедеврами гуцульської архітектури, дали поштовх до розвитку самобутньої забудови Прикарпаття. Багатий гуцульський фольклор, особливо обрядові пісні, казки, легенди, замовляння, оповідання, пов'язані з віруваннями і забобонами. Неповторною своєрідністю відзначаються мелодика народного співу, інструментальна музика, розмаїття традиційних танців. Тому в цьому контексті в роботі парку багато уваги приділяється відновленню народних звичаїв та обрядів, популяризації методів ощадливого природокористування.

Функціональне зонування території Карпатського НПП (заповідна зона - 22,6%, регульованої рекреації - 51,4%, зона стаціонарної рекреації - 0,2 %, господарська зона - 25,8 %) дозволяє найбільш повно поєднати інтереси охорони природи та збереження традиційного господарювання. Це дуже важливо, адже на території національного парку розташовано вісім населених пунктів, де проживає близько 40 тис. чоловік, які в тій чи іншій мірі використовують природні ресурси. Тому співпраця територіальних громад та адміністрації парку спрямована на пошук шляхів гармонізації стосунків у збереженні природи та забезпечення потреб місцевого населення.

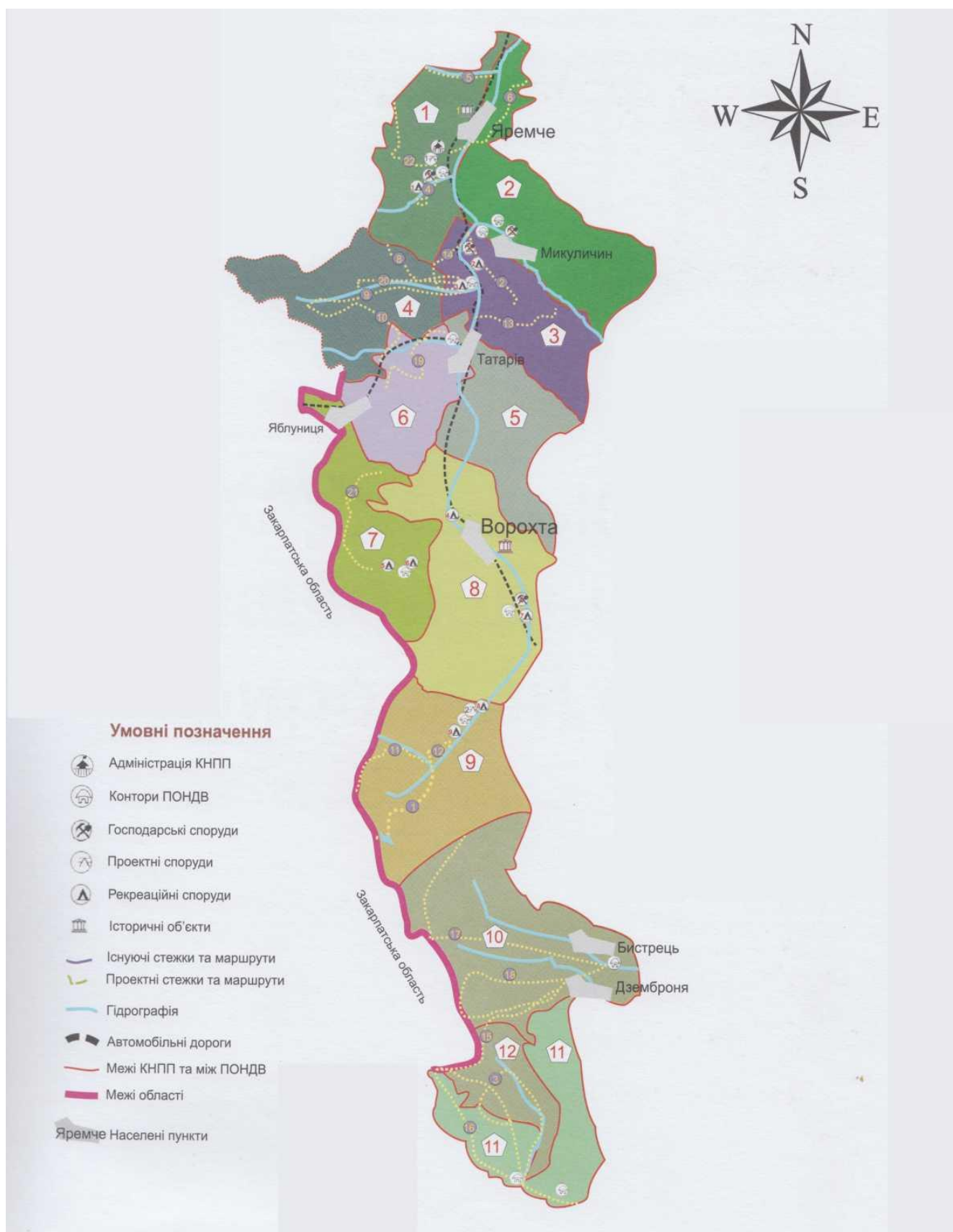

Рис. 1. Схеми Карпатського НПП

Карпатський НПП, як наукова установа, значну увагу приділяє роботі по напрацюванню рекомендацій по впровадженню у Карпатському регіоні принципів сталого розвитку. З даною метою проводяться регулярні науково-практичні конференції.

Карпатський НПП - своєрідний еколого-просвітницький центр, який проводить активну еколого-освітню діяльність серед молоді, місцевого населення та рекреантів. Проводяться бесіди, екскурсії, конкурси, екологічні акції. Виготовляються інформаційні буклети, листівки, путівники. Створена велика фото-, слайдо- та відеотеки. Добре налагоджена співпраця з освітніми та відпочинковими закладами Яремчанщини. Випускається екологічна газета «Карпатський національний природний парк», публікуються статті у центральних та місцевих засобах масової інформації, готуються спеціальні теле- і радіопередачі.

Карпатський НПП - цікавий природно-рекреаційний комплекс. Розвиток рекреаційної діяльності Карпатського НПП інтегрує цілі охорони природи в політику, що проводиться в галузі туризму та організації дозвілля, стимулюючи екологічну стабільність цього виду господарської діяльності, а також запобігаючи нанесенню втрат біологічному та ландшафтному різноманіттю. Поширеною на території парку є й пізнавальна рекреація, мета якої - духовний розвиток людини. Найкращою формою є розширення мережі пізнавальних стежок. В даний час мережа налічує 40 пішохідних (еколого- і науково-пізнавальних), 3 лижні, 3 водні маршрути загальною протяжністю 400 км. Для послуг автотуристів, самодіяльних туристів пропонуються зони (13) та місця відпочинку (10) з відповідним благоустроєм поблизу основних транспортних шляхів. Вони призначені для короткотермінового відпочинку, пікніків.

Високе видове багатство рослинного і тваринного світу, велика кількість рідкісних, реліктових та ендемічних видів, значна представленість корінних екосистем, широкий спектр різних типів ландшафтів дозволяють виділити Карпатський національний природний парк як важливий елемент

національної екомережі. Збереження та використання біотичних ресурсів Карпатського НПП базуються на фундаментальних дослідженнях функціонування живих систем та впливу антропогенних чинників на природні процеси. Над цим працюють спеціалісти чотирьох наукових лабораторій: вимірювальної лабораторії аналітичного контролю та моніторингу, зоологічної, лісівничо-ботанічних та географічних досліджень.

РОЗДІЛ II. ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА, ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ, ТА ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ КАРПАТСЬКОГО НПП

2.1. Організація та функціональне зонування

Карпатський національний природний парк (Карпатський НПП) утворений згідно постанови Ради Міністрів УРСР від 03.06.1980 р. № 376.

Парк розташовується на північно-східних схилах Українських Карпат та займає територію у межах географічних висот 400 (с.Дора) - 2061(г.Говерла) на північ від вододілу Чорногірського хребта до м. Яремча. Він простягається вздовж ріки Прут та західних притоків Чорного Черемоша. Протяжність НПП з північного заходу на південний схід складає 56 км., а з заходу на схід - 25 км.

Географічні координати крайніх точок території парку:

- північна - 48°28'37" північної широти і 24°31'48" східної довготи;
- південна - 48°01'23" північної широти і 24°33'24" східної довготи;
- східна - 48°22'30" північної широти і 24°43'29" східної довготи;
- західна - 48°17'12" північної широти і 24°24'18" східної довготи.

Карпатський НПП знаходиться в Івано-Франківській області на території Яремчанської міської ради та Надвірнянського адміністративного району. Адміністрація закладу знаходиться в м. Яремче, вул. В.Стуса, 6.

Парк створений для збереження унікальних лісових екосистем Центральної Європи, а також інших цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів, що мають важливе наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення. У національному парку створено сприятливі умови для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони його природних комплексів та об'єктів. У парку активно розвивається екологічна освітньо-виховна робота. Таким чином, Карпатський НПП виконує важливу роль у збереженні унікальної природи Українських Карпат, забезпечує можливості

для екологічно свідомого відпочинку та сприяє підвищенню екологічної освіченості суспільства.

Основними завданнями парку є:

1. Охорона та збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів:

- Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України та міжнародних природоохоронних списків.
- Охорона унікальних геологічних утворень, водних об'єктів, лісових екосистем та інших природних комплексів.
- Збереження історико-культурної спадщини регіону.
- Запобігання порушенням природоохоронного законодавства та контроль за дотриманням встановленого режиму охорони.
- Проведення заходів з профілактики та захисту природних комплексів від шкідників, хвороб та інших негативних впливів.

2. Створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах:

- Розбудова екологічних туристичних маршрутів та облаштування рекреаційних зон.
- Забезпечення безпеки відвідувачів на території парку.
- Регулювання туристичних потоків з метою мінімізації негативного впливу на природні комплекси.

3. Сприяння екологічній освітньо-виховній роботі:

- Підвищення екологічної культури та свідомості населення.
- Проведення екскурсій, лекцій, бесід та інших освітніх заходів для різних вікових груп.
- Співпраця з навчальними закладами та громадськими організаціями екологічного спрямування.

4. Здійснення науково-дослідної діяльності:

- Вивчення природних комплексів та їх компонентів, екологічних процесів.
- Проведення моніторингових досліджень за станом довкілля.
- Розробка наукових обґрунтувань для природоохоронних заходів та сталого використання природних ресурсів.
- Координація наукових досліджень, що проводяться на території парку іншими установами.

У відповідності до закону України «Про природно-заповідний фонд України» на території Карпатського НПП проводиться диференційований режим щодо охорони, відтворення і використання природних комплексів, відповідно до їх функціонального зонування. та їх природоохоронного, наукового, рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного значення і особливості.

На території парку виділено наступні функціональні зони: заповідна зона, зона регульованої рекреації. зона стаціонарної рекреації, господарська зона.

Розподіл площі Карпатського НПП за функціональними зонами наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.- Розподіл площі Карпатського НПП за функціональними зонами

№ п/п	Назва структурних підрозділів, землекористувачів і землевласників	Загальна пл., га	в т.ч. за функціональними зонами			
			Заповідна	Регульованої рекреації	Стаціонарної рекреації	Господарська
Землі, які перебувають у постійному користування						
1	Яремчанське ПОНДВ*	3076,0	234,2	2659,5	19,0	164,6
2	Ямнянське ПОНДВ	2773,0	467,5	2007,1	9,1	288,4
3	Підліснівське ПОНДВ	3077,0	405,5	2384,1	0,6	287,1
4	Женецьке ПОНДВ	4018,0	1198,1	2744,5	9,1	65,5
5	Татарівське ПОНДВ	3280,0	519,3	2625,7	10,6	115,1
6	Яблуницьке ПОНДВ	2576,0	171,8	2220,6	20,8	161,8
7	Ворохтянське ПОНДВ	4402,0	29,7	4190,1	19,1	162,3
8	Вороненківське ПОНДВ	2624,0	503,3	2051,7	8,8	59,3
9	Говерлянське ПОНДВ	5571,0	4481,8	1029,7	26,7	31,8
10	Бистреньке ПОНДВ	2564,0	1594,7	954,6	0	14,8

11	Чорногірське ПОНДВ	2048,0	1740,4	304,1	1,3	3,7
12	Високогірне ПОНДВ	2327,0	64,1	2204,6	5,8	53,4
	УСЬОГО	35263	9815.6	22615,2	130,9	1245,7
	%	100	29,8	66,2	0,3	3,7
<i>Землі в межах Карпатського НПП без вилучення їх у землекористувачів</i>						
3	м. Яремне	1665,0	-	-	-	1664,0
4	с. Микуличин	1754,0	-	-	-	1753,0
5	с. Татаріє	487,0	-	-	-	486,0
6	с. Яблуниця	1767,0	-	-	-	1766,0
7	с-ще Ворохта	1053,0	-	-	-	1052,0
8	Землі запасу Бистрецької сільської ради, Довгопільське л-во Верховинського лісгоспу в т.ч. - землі запасу Бистрецької сільської ради - Довгопільське л-во	1198,0				1197.0 195.0 1005.0
19	Землі запасу Бистрецької сільської ради, Верхньоаясенівське л-во Верховинського лісгоспу в т.ч. - землі запасу Бистрецької сільської ради - Верхньоаясенівське л-во	1661,0				1661,0 606.0 1054.0
20	Землі запасу Бистрецької сільської ради, землі запасу Зеленської сільської ради, Красницьке л-во Верховинського лісгоспу в т.ч. - землі запасу Бистрецької сільської ради - землі запасу Зеленської сільської ради - Красницьке л-во	2589,0				2598.0 1033.0 379.0 1191.0
	УСЬОГО	12174	-	-	-	14363,0
	РАЗОМ по КНПП	47437	9815.6	22615,2	130,9	15608,0
	%	100	22,6	50,3	0,2	26,9

* ПОНДВ - природоохоронне науково-дослідне відділення.

2.2. Територіальна структура

Територіальна структура Карпатського природного парку складається з відділень , а зокрема:

Яремчанське природоохоронне науково-дослідне відділення. Площа 3075 га)

Яремчанське природоохоронне наукове відділення розміщене на півночі НПП з лівого берега річки Прут біля м.Яремче.

Найвищими вершинами даного структурного підрозділу є г.Явірник (1150 м н.р.м) та г.Чорногориця (1060 м н.р.м).

Переважаючим типом природної рослинності даної території являються ліси (2819,5 га). У їхньому у складі яких листяні породи дерев мають незначну перевагу (53,5%). Лісистість території парку становить - 91,6%. Згідно лісогосподарського районування лісову рослинність можна віднести до гірськокарпатського округу; а рослинність північної частини - до району Зовнішніх Карпат де переважають букові та темнохвойно-букові ліси; південна частина парку відноситься- до високогірного району з насиченням ялицево- смерековими та смерековими лісами.

Дана територія віднесена до природно-заповідного фонду та поділена на 4 функціональні зони. Найбільше лісів (91,5%) розміщена у зоні регульованої рекреації, 8,1% знаходиться у заповідній зоні, 0,4% відноситься до зони стаціонарної рекреації.

Основна частина лісів (81,3%) має природне походження.

Ямнянське природоохоронне науково-дослідне відділення. Площа 2773 га.

Ямнянське природоохоронне науково-дослідне відділення знаходиться у північній частині національного парку з правого і лівого берегів р. Прут біля м.Яремче і с.Микуличин.

Найвищими вершинами даної території є: г. Ракета-Велика (1115м), г. Закаміння (1078м), г. Горган (1048м), г. Маковиця (985м).

Основний типом природної рослинності даної території є ліси (2366,7 га) У їх складі переважають (76,2%) хвойні породи дерев. Лісистість території становить - 85,5%. Згідно лісогосподарського районування ліси віднесені до гірськокарпатського округу. Північна частина відноситься до району

Зовнішніх Карпат. Тут домінують букові і темнохвойно-букові ліси; південна частина класифікується, як район високогірного із ялицево-смерековими та смерековими лісами.

Територія відділення віднесена до природно-заповідного фонду та розділена на 4 функціональні зони. Найбільші площі лісів (80,4%) розміщені у зоні регульованої рекреації, 19,3% відносяться до заповідної зони, 0,3% до зони стаціонарної рекреації.

Переважна частина лісів (79,5%) – має природне походження.

Підліснівське природоохоронне науково-дослідне відділення. Площа 3077 га.

Підліснівське природоохоронне науково-дослідне відділення знаходиться в північно-східній частині національного парку на берегах р. Прут та її правої притоки – р. Прутець Чимигівський біля с. Микуличин.

Найвищими вершинами даного відділення : г.Куніклива (1262 м н.р.м.), г. Ягідний (1217 м н.р.м.), Круглоявірник (1212 м н.р.м.), Свинянка (1147 м н.р.м.).

Основний типом природної рослинності є ліси (2698,7 га),. Відділення має у своєму складі (68,0%) хвойних лісів. Лісистість даної території складає 87,9%. За лісогосподарським районуванням всю лісову рослинність можна віднести до гірськокарпатського округу; району високогірного де переважають ялицево-смерекові та чисто смерекові ліси.

Природоохоронне науково-дослідне відділення «Женецьке». Площа 4018 га

Женецьке природоохоронне науково-дослідне відділення розташовується у північно-західній частині національного парку з лівого берегу р. Прут біля с.Татарів і с. Поляниця.

Найвищими вершинами даного відділення є: г.Синяк (1667 м), г. Хом'як (1557 м), г. Круглоявірник (1222 м), г. Катеринка (1497 м), г. Малий Горган (1604 м), г. Гребля (1257 м).

Основним типом природної рослинності даної території є ліси (3523,8 га), у складі яких переважають (84,5%) хвойні породи дерев і чагарників. Лісистість даної території становить 87,8%. За лісогосподарським районуванням ці ліси відносять до гірськокарпатського округу; високогірного району із ялицево-смерековими та чисто смерековими лісами.

Дана територія належить до природно-заповідного фонду та розділена на 4 функціональні зони, де основну частину займають ліси (73,43%), які знаходяться у зоні регульованої рекреації, 26,54% - у заповідній зоні і 0,03% у зоні стаціонарної рекреації.

Татарівське природоохоронне науково-дослідне відділення. Воно займає площу 3275га

Татарівське природоохоронне науково-дослідне відділення розміщується у північно-східній частині парку на берегах р. Прут поблизу с. Татарів і селища Ворохта.

Тут розташовані вершинами гір: Магура (1289м. н.р.м.), Ребровач (1223 м н.р.м.), Гребінь (1045 м н.р.м.).

Основним типом природної рослинності у відділенні є ліси (3102,8 га), у складі яких досить значно переважають (75,5%) хвойні породи дерев. Лісистість території складає 95,5%. За лісогосподарським районуванням ці ліси відносять до гірськокарпатського округу; високогірного району із ялицево-смерековими та чисто смерековими лісами.

Дана територія належить до природно-заповідного фонду та розділена на 4 функціональні зони, де основну частину займають ліси (84,8%), які знаходяться у зоні регульованої рекреації, 15,1% - у заповідній зоні і 0,10% у зоні стаціонарної рекреації.

Переважаюча частина лісів (54,5%) має природне походження.

Яблуницьке природоохоронне науково-дослідне відділення. Його площа становить 576 га

Яблуницьке природоохоронне науково-дослідне відділення розміщене у північно-західній частині парку з лівого берегу р. Прут біля с. Яблуниця, с. Татарів, і с. Поляниця.

Найвищою вершиною у даному відділенні є г. Щербанів Верх (1115 м н.р.м.).

Основним типом природної рослинності у відділенні є ліси (2304,7 га), у складі яких досить значно переважають (86,5%) хвойні породи дерев. Лісистість території складає 89,6%. За лісогосподарським районуванням ці ліси відносять до гірськокарпатського округу; високогірного району із ялицево-смерековими та чисто смерековими лісами.

Дана територія належить до природно-заповідного фонду та розділена на 4 функціональні зони, де основну частину займають ліси (92,7%), які знаходяться у зоні регульованої рекреації, 7,25% - у заповідній зоні і 0,05% у зоні стаціонарної рекреації.

Переважаюча частина лісів (72,6%) має природне походження.

Ворохтянське природоохоронне науково-дослідне відділення. Його площа складає 402 га

Територія Ворохтянського природоохоронного науково-дослідного відділення розташована у південно-західній частині національного парку на берегах р. Прут біля селища Ворохта.

На даній території вирізняються наступні гірські вершини: г. Кукол (1543 м), г. Гостра Клива (1227 м), г. Кичера (1247 м).

Основним типом природної флори на території даного відділення є ліси (4105,8 га), у складі яких значно переважають (90,6%) хвойні породи дерев. Лісистість території парку становить - 93,3%. За лісогосподарським районуванням дані ліси відносять до гірськокарпатського округу; районуванням це високогірні з ялицево-смерековими та чисто смерекові ліси.

Дана територія віднесена до природно-заповідного фонду та поділена на 4 функціональні зони. Найбільшу частку у зоні регульованої рекреації

займають ліси (99,4%), 0,2% лісів відносяться до зони стаціонарної рекреації та 0,4% - це ліси заповідної зони.

Більша частина лісів національного парку (52,8%) мають природне походження.

Вороненківське природоохоронне науково-дослідне відділення загальна площа його складає 2626 га

Вороненківське природоохоронне науково-дослідне відділення розміщене у центральній частині національного парку на лівому березі р. Прут в околицях селища Ворохта та с. Яблуниця.

Найвищими вершинами даного відділення є г. Під-Бердя (1388 м), г. Кечера (1226 м), г. Осередок (915 м).

Основним типом природної рослинності даної території є ліси (2499,0 га), у їх структурі переважають (91,1%) хвойні породи дерев. Лісистість території становить 95,5%. За лісогосподарським районуванням флора даної території віднесена до гірськокарпатського округу; за районуванням до високогірного з ялицево-смерековими та смерековими лісами.

Дана територія віднесена до природно-заповідного фонду та поділена на 4 функціональні зони. Найбільшу частку у зоні регульованої рекреації займають ліси (80,1%), 10,1% лісів відносяться до зони стаціонарної рекреації і 0,8% - це ліси заповідної зони.

Переважаюча частина лісів (59,4%) має природне походження. Однак значна частина (40,6%) припадає на штучно створені лісові масиви.

Головною лісотворною породою у відділенні є смерека, яка є найпоширенішою серед деревних порід - 69,1%. Значно меншу територію займає ялиця біла - 22,1%. Незначну площу на відділенні займає бук лісовий - 7,1%. Решту деревних порід займають розміщені на невеликих площах: береза повисла – 0,7%, вільха сіра – 0,9%, сосна звичайна - біля 0,1%.

Говерлянське природоохоронне науково-дослідне відділення (заповідна територія). Загальна площа 5575 га

Говерлянське природоохоронне науково-дослідне відділення розміщене у південно-західній частині національного парку у верхів'ях р. Прут біля селища Ворохта.

На території даного відділення розміщені наступні вершини: г. Говерла (2061 м н.р.м.). Це найвища гора Українських Карпат; г. Туркул (1935 м н.р.м.); г. Брескул (1912 м н.р.м.); г. Шпиці (1865 м н.р.м.); г. Данциж (1856 м н.р.м.); г. Гомул (1787 м н.р.м.); г. Пожижевська (1823 м н.р.м.); г. Велика Кознеска (1575 м н.р.м.); г. Велика Маришевська (1537 м н.р.м.); г. Кукул (1538 м н.р.м.).

Біля підніжжя г. Туркул, що на висоті 1755 метрів знаходиться найбільш високогірне озеро Карпатського національного природного парку - Несамовите.

Основним типом рослинності даної території є ліси (4532,3 га). Серед них велику перевагу (89,5%) мають хвойні породи дерев і чагарників. Лісистість території становить 81,4%. За лісогосподарським районуванням дані ліси віднесені до гірськокарпатського округу. За районуванням до високогірних з ялицево-смерековими та смерековими лісами.

Територія відділення віднесена до природно-заповідного фонду і розділена на 4 функціональні зони. найбільші площі лісів (77,9%) знаходиться розміщені у заповідній зоні, 21,6% становлять ліси зони регульованої рекреації, 0,47% - знаходяться у зоні стаціонарної рекреації і 0,03% - це ліси господарської зони.

Значна частина лісів даного відділення (57,6%) має природне походження.

Бистрецьке природоохоронне науково-дослідне відділення. Загальна площа становить 2565 га

Бистрецьке природоохоронне науково-дослідне відділення розміщене у південній частині національного парку з правого берега р. Бистрець біля с.Бистрець і с. Дземброня Верховинського району.

Дана територія характеризується наступними вершинами гір: г. Смотрич (1992 м н.р.м.), г. Степанець (1648 м н.р.м.), г. Шпиці (1865 м н.р.м.),

г. Ребра (2002 м н.р.м.). Тут розміщені найцікавіші у Карпатах реліктові давньо-льодовикові елементи рельєфу. Це двохступінчасті кари (Великі і Малі Котли) та міжкаркові греблі (Великі та Малі Кізли), які утворилися у місцях дотичності до плейстоценових льодовиків.

Основним типом природної флори даної території є ліси (2279,5 га), Дані ліси складаються в основному (90,6%) з вічнозелених хвойних порід дерев і чагарників. За лісогосподарським районуванням лісова рослинність відділення відноситься до гірськокарпатського округу. За районуванням це високогірні ялицево-смерекові та чисто смерекові ліси.

Територія відділення відноситься до природно-заповідного фонду та поділена на 3 функціональні зони. Найбільше лісів (59,4%) розміщено у заповідній зоні і 40,8% відносяться до зони регульованої рекреації.

Значна частина лісів (88,2%) має природне походження.

Чорногірське природоохоронне науково-дослідне відділення. Загальна площа його становить 2329 га

Чорногірське природоохоронне науково-дослідне відділення розміщене у південній частині національного парку з лівого берегу р. Чорний Черемош біля с. Шибени і с. Зелене Верховинського району.

Основними вершинами даної території є: г. Стайки (1718 м н.р.м.), г. Явірник (1375 м н.р.м.), г. Подороватий (1448 м н.р.м.).

Основним типом природної флори на даній території є ліси (2208,6 га),. Значну перевагу у лісовій рослинності мають (91,1%) представники хвойних порід дерев і чагарників. Лісистість території становить - 94,7%. За лісогосподарським районуванням лісову рослинність відносять до гірськокарпатського округу. За районуванням вони відносяться до високогірного району з ялицево-смерековими та чисто смерековими лісами.

Територія відділення відносена до природно-заповідного фонду та розподілена на 4 функціональні зони. Найбільше лісів (97,0%) розміщується у зоні регульованої рекреації, У заповідній зоні лісова рослинність складає площу -3,0%.

Значна частина лісів (57,5%) - створена насадженням лісових культур..

Високогірне природоохоронне науково-дослідне відділення. Загальна площа становить 2048 га

Дане природоохоронне науково-дослідне відділення розміщене у південній частині національного парку на берегах р. Погорілець (ліва притока р. Чорний Черемош) біля с. Шибени Верховинського району.

На Високогірному відділенні найвищими вершинами є: г. Піп Іван (2022 м н.р.м), г. Шурина (1773 м н.р.м).

Основний типом природної флори даного відділення є ліси (1558,3 га). Серед них основна частка (95,7%) належить хвойним породам дерев і чагарників. Лісистість території становить 76,2%.

Вся територія відділення віднесена до природно-заповідного фонду та поділена на 4 функціональні зони. Найбільше частка лісів (83,6%) знаходиться у заповідній зоні, 16,4% це ліси зони регульованої рекреації.

Переважає частина лісів (73,6%) мають природне походження.

РОЗДІЛ III. ФІЗИКО–ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

3.1 Геологічна будова

Територія Карпатського національного природного парку з геоструктурної точки зору належить до Карпатської складчастої області, охоплюючи Чорногірську та Скибову структурно-фаціальні зони. Їх розмежування проходить на півдні Вороненківського та Ворохтянського природоохоронних відділень.

Чорногірська зона, згідно з класифікацією Вялова, поділяється на дві підзони: Говерлянську, яка представлена численними лускоподібними структурами і складена переважно крейдовими флішовими відкладами, та Скупівську – з породами верхньої крейди і палеогену.

Скибова зона являє собою тектонічне перекриття, що насунуте в північно-східному напрямі, охоплюючи частину Передкарпатського прогину. Зсув має амплітуду до 30–40 км. На території парку виділяються чотири луски: Оровська, Сколівська, Парашки та Зелем'янки. Скиба Зелем'янки формує перекинуту антикліналь з ямненськими пісковиками у фронті насуву, а кросненські відклади спостерігаються на південному заході, в районах гір Ребровач і Магура. Подібну структуру має Парашківська скиба (гори Хом'як, Синяк), Сколівська – з відслоненнями стрийських порід (г. Ліснів, Круглявірник), а також Оровська, яка розміщується в межах північного кордону парку. У Скибовій зоні більш розвинуті палеогенові флішові відклади порівняно з Чорногірською.

Геологічно територія нацпарку складена породами мезозойського (крейда) і кайнозойського (палеоген) віку. Основні світи крейдового періоду в Шипотській зоні: шипотська, яловецька і чорногірська. Шипотська світа простягається широкою смугою в долині р. Прут, і складається з аргілітів,

пісковиків, мергелів і сидеритів. Яловецька – представлена ритмічним флішем, а чорногірська – переважно пісковиками.

Яремчанський горизонт, який розміщений безпосередньо під ямненськими пісковиками, представлений зеленими та червоними аргілітами, пісковиками і вапняками з залишками морських організмів. Ямненська світа складається з масивних світлих пісковиків і конгломератів, добре виявлених у формах рельєфу (Камінь Довбуша в Яремче).

Інші палеогенові світи: манявська, вигодська, бистрицька, менілітова (тричленна: нижня, середня, верхня), кросненська (нижня, середня, верхня) представлені чергуванням пісковиків, алевролітів, аргілітів та глин. Деякі з них мають риси, що ускладнюють їхнє стратиграфічне розмежування.

До специфічних утворень Чорногірської зони належать гнилецька, топільчанська, пробійненська світи (палеоцен–еоцен), а також верецька світа (олігоцен) у Скибовій зоні. Вони мають обмежене поширення.

Міоценові відклади трапляються за межами парку, в Передкарпатті. Пліоцен представлений фрагментарно, а четвертинні відклади (елювіальні, делювіальні, колювіальні, алювіальні тощо) вкривають територію суцільним чохлом, маючи незначну потужність (1–2 м). У Карпатах найбільш поширені елювіально-делювіальні відклади, що залягають у підніжжях схилів або в місцях гравітаційних зсувів. Алювіальні й соліфлюкційні утворення зустрічаються переважно в долинах річок та у високогір'ї відповідно.

3.2 Гідрографічна мережа

Територія Карпатського національного природного парку багата на водні ресурси. Багато потоків і річок, що беруть початок на схилах Карпат, впадають у головну ріку регіону – Прут, а також у західні притоки Чорного Черемошу. Джерела цих водотоків часто знаходяться в карових заглибленнях, де утворюються численні потічки, які зливаються у більші ріки.

Прут бере початок біля підніжжя Говерли, на висоті близько 1800 м н.р.м., і тече у північно-східному напрямку. Він має багато приток: Прутець Чемигівський, Кам'янка, Жонка, Женець, Піги, Прутець Яблунецький, Гомулець та ін. Річище Прута кам'янисте, з бурхливою течією, що утворює численні водоспади й пороги. Найвідоміші серед них – водоспад Пробій у м. Яремче та водоспад Гук на Женеці.

Чорний Черемош протікає поблизу сіл Шибени та Дземброня. Його витoki розташовані у Чивчинських горах, а основними притоками є річки Шибенка, Дземброня та Бистрець. (табл. 3).

Таблиця 2.-Гідрографічні характеристики селенебезпечних рік басейну Прута на території Карпатського НПП.

№ п/п	Назва	Куди впадає	Довжина, км	Площа водозбору, кв.км
1.	Гомулець	Прут	3,7	2,85
2.	Форищанка	Прут	2,7	2,25
3.	Озірний	Прут	6,9	13,6
4.	Кукусів	Прут	2,4	2,13
5.	Піги	Прут	11,5	38,7
6.	Прутець Яблунецький	Прут	22,5	114,5
7.	Прутець Чемигівський	Прут	21,5	120,5
8.	Левущик	Прутець Чемигівський	5,3	11,3
9.	Копчин	Прутець Чемигівський	4,6	11,3
10.	Рокетний	Прутець Чемигівський	6,5	10,5
11.	Любіжня	Прут	16,5	55,8
12.	Кісний	Прут	5,4	3,93
13.	Пічний	Прут	4,3	2,85
14.	Сухенький	Прут	2,4	1,33
15.	Капливець	Прут	1,0	1,25
16.	Маковець	Прут	2,5	1,85
17.	Жонка	Прут	7,8	29,5
18.	Багрівець	Жонка	5,5	5,65
19.	Чепелів	Жонка	4,6	7,85
20.	Сіснянський	Жонка	2,5	1,68

21.	Щивецький	Жонка	3,7	4,00
22.	Переслоп	Жонка	1,6	1,26
23.	Буярський	Прут	4,6	10,5
24.	Шибени	Чорний Черемош	13	83,5
25.	Шибенка	Шибени	5,8	8,55
26.	Гропинець	Шибени	5,9	4,25
27.	Погорілець	Шибени	10,5	20,5
28.	Явірник	Чорний Черемош	5,7	5,83
29.	Подороватий	Чорний Черемош	5,3	9,33
30.	Дземброня	Чорний Черемош	12,5	43,3
31.	Бистрець	Чорний Черемош	13,5	62,4
32.	Дитул	Бистрець	3,8	3,85
33.	Кам'янка	Прут	8,3	18,8
34.	Женець	Прут	7,2	21,4

Ріка Прут - найбільша ріка Карпатського НПП. Вона бере свій початок на південно-східному схилі гори Говерла. Довжина ріки сягає 968 км, площа водозбору становить 27542 км². Загальне падіння близько 1577 м, середній кут нахилу 1,63‰, середньозважений кут 1,41‰, коефіцієнт звивистості ріки становить 2,12.

РОЗДІЛ IV. РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ

4.1. Рекреаційні ресурси

Рекреація - це вид діяльності, який має чітко виражену природно-ресурсну орієнтацію. Природні ресурси є провідним фактором, який визначає рекреаційне використання території. Від того, яким набором природних ресурсів володіє територія, залежить організація видів і форм рекреаційної діяльності (Долішній, Ткаченко 1984; Нудельман, 1987; Приходько, 2004; Фоменко, Калущкий, Запоточний, 2007).

Гірська місцевість на території Карпатського НПП характеризується вертикальним розміщення кліматичних поясів і рослинності. Це обумовлює значну різноманітність відпочинку і великі можливості лікування різних захворювань. В горах, поряд із зниженням абсолютних величин основних метеорологічних елементів, зменшується їх міждобова мінливість. Повітря характеризується значною чистотою і прозорістю, а також насиченістю негативними іонами. Кількість годин сонячного сяйва і активність сонячної радіації збільшується, зростає біологічна активність ультрафіолетової частини спектра.

Таблиця 3.-Параметри оптимальних кліматичних умов для рекреаційних цілей

Показники	При використанні в період	
	Літній	Зимовий
Середньодобова температура повітря, °С.	+ 15 - + 25	0- -10
Швидкість вітру, м/сек.	До 5	До 5
Час отримання оптимальної дози	20-40	20-40
Період геліотерапії,	105-120	-
Тривалість купального періоду, днів.	60-90	
Товщина снігового	-	10-40

Тривалість періоду для занять зимовими	—	45-60
---	---	-------

Карпатський національний природний парк - це прекрасні гірські ландшафти, мальовничі місця, чисті води, цілюще повітря. Навколо Яремче, Татарова, Ворохти височіють масиви шпильових лісів (смерека звичайна, ялиця біла, сосна, ялівець). Ефіри хвойних дерев, з'єднуючись із запахами трав'янистих рослин, збагачують навколишнє середовище фітонцидами. За твердженням вчених, шпильові дерева, особливо смерека, створюють почуття легкості, а ландшафтна терапія - один із важливих факторів лікування. Гірське повітря чисте, в ньому багато кисню та озону, має особливий цілющий фотофон, що регулює імунну систему організму, лікує уражені чи послаблені органи людини. Природний фактор, фізіотерапевтичні, маніпуляційні, масажні, інгаляційні методи лікування, - все це сприяло створенню в цій зоні будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв та інших закладів оздоровлення людей.

Водні рекреаційні ресурси

В організації повноцінного і ефективного відпочинку населення важлива роль належить водним об'єктам. Можливість займатися різноманітними видами водного відпочинку і спорту, мікрокліматичний комфорт і естетична дія мальовничих берегових ландшафтів, визначають розміщення рекреаційних закладів і місць відпочинку на берегах водних об'єктів (річка, озеро, водосховище) або поблизу них.

Головною водною артерією парку є ріка Прут, у верхів'ї басейну якої є найбільший у Карпатах водоспад Гук заввишки 84 м, у м. Яремчі водоспад Пробій, утворений породами ямненської світи. Щороку на р. Прут, а саме на ділянці ямнянський каньйон - водоспад відбуваються Всеукраїнські змагання по водному слалому. На початку травня, коли Прут стає повноводним і зростає швидкість течії, багато любителів екстриму приїжджає, щоб здійснити

сплав на байдарках, катамаранах, каяках, рафтингах. Приватний пансіонат “Первоцвіт”

пропонує послуги з рафтингу-трекінгу та канатної переправи.

Чорний Черемош, що бере свій початок у Чивчинських горах із „живого джерела”, теж є цікавим для водного слалому.

Густа мережа гірських річок - (Прутець Чемигівський, Прутець Яблунецький, Женець. Жонка, Кам'янка) - важливий елемент ландшафту і має велике рекреаційне значення за рахунок наявності великої кількості порогів та водоспадів. У гідрологічній мережі субальпійського ландшафту особливою красою вирізняються озера льодовикового походження - Марічейка (1 га), біля підніжжя гори Шурина, та Несамовите (0,3 га) - під горою Туркул.

4.2. Ліси у системі рекреаційних ресурсів

Ліс - це могутній природний фактор, який впливає на всі об'єкти природи (фунти, природні води, атмосферне повітря). Рекреаційна роль лісів визначається їх впливом на абіотичні та біотичні фактори навколишнього природного середовища, який проявляється у кліматопокращувальних, водоохоронних і захисних властивостях.

До кліматопокращувальних властивостей лісу відносяться: вплив на радіаційний, температурний і вітровий режими; поглинання вуглекислого газу і виділення кисню, іонізація повітря.

Благотворний вплив лісу на мікроклімат і організм людини проявляється у зміні радіаційного і температурного режимів. Ліси суттєво трансформують пряму і розсіяну сонячну радіацію. Кількість сонячної радіації, яка проникає під намет лісу залежить від породного складу і віку насаджень, їх зімкнутості та стану дерев. Пряма і розсіяна радіація у сосновому насадженні складає 45%, у листяному - 30%, у ялицевому - 25% від загальної. Ліси формують мікрокліматичну комфортну зону з температурою повітря 17-21°C. Свіжість лісового повітря є наслідком затінення поверхні ґрунту та зменшення через це

випаровування. Навіть у спеку у лісі відчувається прохолода. Свіже лісове повітря діє як головний елемент кліматотерапії.

Трансформуючий вплив лісу на вітровий режим проявляється у зменшенні швидкості вітру у 3-8 разів, порівняно з відкритою місцевістю.

Важливою функцією лісу є поглинання вуглекислого газу і виділення кисню. У вегатаційний період 1 га лісу поглинає 220 - 280 кг вуглекислого газу і виділяє 150 - 220 кг кисню. При утворенні 1 тонни органічної маси виділяється 1,3 - 1,5 тонни кисню. Шпильові насадження виділяють в рік 10,9 т/га кисню, листяні - від 9,7 до 10,0 т/га.

Позитивний вплив на організм людини лісового повітря пов'язаний із впливом лісу на іонний склад повітря. Сутність іонізації визначається кількістю позитивних і негативних, легких і важких іонів в 1 см³ повітря. Концентрація легких негативно заряджених іонів у шпильових лісах у 2 - 2,5 рази вища, ніж у листяних. Лікувальні властивості іонізованого повітря використовують при лікуванні легеневого туберкульозу, гіпертонічної хвороби, бронхіальної астми, атеросклерозу та ін.

До важливих функцій лісів належать вплив лісу на вологість повітря, якість (чистоту) поверхневих і підземних вод, гідрологічний режим річок.

Вологість повітря, як екологічний фактор, змінюється у добовому, сезонному і річному циклах. Внаслідок зниження температури повітря під наметом лісу, надходження вологи від випаровування і транспірації вологість повітря в лісі на 2-10% вища, ніж на відкритих ділянках. Підвищена вологість лісового повітря сприяє формуванню комфортних умов для відпочинку.

Велику роль відіграють ліси у формуванні ресурсів чистої води. Ще В.І. Вернадський відзначав, що вода, яка пройшла через лісовий ґрунт є чистою і придатна для пиття. Механізм водоочищаючої дії лісових насаджень полягає у переведенні поверхневого стоку у ґрунтовий з наступним поглинанням забруднюючих речовин ґрунтом і рослинністю, залученням їх до природного колообігу речовин, детоксикації шкідливих хімічних сполук мікроорганізмами. Після очищення у верхніх шарах ґрунту доочищення води

відбувається у ґрунтоутворюючих породах. В результаті у поверхневі і підземні води надходить чиста вода.

Захисні функції лісу проявляються у зниженні в повітрі забруднюючих речовин (пилу, сажі, газоподібних домішок). На 1 га смерекового лісу осідає до 36 тонн пилу, соснового до 36, букового - до 68 тонн. Запиленість повітря в лісі менша на 30-50%, порівняно з відкритими ділянками.

Газозахисна роль лісових насаджень пояснюється поглинанням шкідливих газів листям рослин. Деяка кількість газів розсіюється кронами дерев у верхні шари атмосфери завдяки вертикальним повітряним потокам, які виникають у зв'язку з перепадом температур повітря.

Важливою функцією лісів є шумозахисна роль, тобто їх здатність знижувати рівень шуму. У лісі на відстані 20м від узлісся (відкритої місцевості) рівень шуму зменшується на 8-12 децибел, на відстані 80-100м - до 30 децибел.

Лікувально-оздоровчі властивості лісів. Лісова рослинність налічує багато видів рослин які мають фітонцидні властивості. Фітонциди - це речовини, які продукуються рослинами і мають бактерицидну та фунгіцидну дію. Перше місце по продукуванню фітонцидів посідає модрина, далі йдуть ялиця, сосна, кедр, ялина, береза. Перебування у лісі особливо корисне за таких недуг, як серцево-судинні, бронхіальна астма

Естетичні функції лісів. Ліс позитивно впливає на естетику ландшафтів. Основою краси лісів є їх різноманіття у просторі і за породним складом.

4.3. Пам'ятки неживої природи-об'єкти рекреації і туризму

На території Карпатського НПП знаходяться об'єкти неживої природи, важливі для науки і цікаві для краєзнавчого пізнання. Серед них слід відзначити стратиграфічні, палеонтологічні, тектонічні, геоморфологічні, гідрологічні й мінералогічні пам'ятки.

Територія парку з мальовничими долинами річок і величним гірським ландшафтом Чорногори багата цікавими геоморфологічними об'єктами. Це водоспади, печери та скелі. Неповторним витвором природи є *скелі Довбуша* (урочище Дрібка), що стали здавна справжньою туристичною „меккою” для любителів мандрівок. Унікальне нагромадження кам'яних брил ямненського пісковика застигло тут з льодовикового періоду. Це місце пов'язане з іменем легендарного ватажка народних месників Олекси Довбуша, котрий діяв на Прикарпатті в 1738-1745рр., очоливши галицьке опришківство (своєрідна форма боротьби проти соціального та національного гноблення в XV-XVIIIст.).

Особливе зацікавлення викликає *камінь Довбуша* обабіч автомобільної траси. Мовчазний велет височить над Прутом, овіяний легендами та переказами.

Ваблять туристів *кам'яні розсипи* на г. Хом'як, на г.Синяк, *скелі* на г. Горган, *скельний ландшафт* г. Кізли, *мальовничі вершини* г. Говерла, г. Гутин-Томнатик, г.Піп Іван, г. Брескул. Вражають *готичні складки й скиди* в стрийській світі (тектонічний об'єкт в м. Яремче) та *стратотипи* Яремченського горизонту, ямненської і чорногірської світи (стратиграфічний об'єкт). Неповторними *пам'ятками природи* є Ребра - скеляста вершина г. Шпиці, сліди давнього зледеніння - *Заросляцький кар* і ерозійно-льодовикова котловина між Говерлою і Брескулом.

До геоморфологічних цінних об'єктів належать *каскад водоспадів* на Пруті під Говерлою, водоспад Гук в Татарові, що падає з висоти десяти метрів та *водоспад Пробій* в Яремчі.

До гідрологічних та гідрогеологічних об'єктів належать джерело мінеральної води (с. Явірник), витoki Прута, озеро Марічейка та озеро Несамовите.

4.4. Туристичні ресурси

У другій половині XX століття стиль життя людей зазнав суттєвих змін — від малорухливого, коли більшість населення тривалий час не покидала місце проживання, до більш активного, що передбачає часту зміну обстановки для психологічного та фізичного відновлення. В сучасних умовах подорожі стали не розкішшю, а необхідністю. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації, все більше людей обирає туризм як спосіб відпочинку, поєднуючи його з новими враженнями. Сприяють цьому зростання культурного рівня населення, прагнення до пізнання світу, знайомства з побутом, культурою та традиціями інших регіонів і країн.

Термін "туризм" походить від латинського *turnus*, що означає "рух по колу", а у французькій мові слово *tour* трактується як подорож із поверненням у вихідну точку. В різних мовах слова "туризм", "турист" і "екскурсант" відображають діяльність, пов'язану з подорожами, походами, науковими чи розважальними поїздками.

Туризм класифікується за кількома ознаками:

- *За характером маршруту*: гірський, рівнинний, водний, підводний, комбінований;
- *За способом пересування*: пішохідний, автомобільний, велосипедний, кінний, лижний, на шлюпках.

Форми туристичної діяльності також різноманітні: це можуть бути походи, прогулянки, екскурсії та експедиції.

- *Похід* — активна подорож у віддалені регіони, що вимагає фізичного зусилля.
- *Екскурсія* — організоване відвідування об'єктів задля пізнання, наукових досліджень або культурного розвитку.
- *Прогулянка* — короткотермінове пересування на місцевості з метою відпочинку або оздоровлення.
- *Експедиція* — тривала організована мандрівка в малодосліджені райони з метою дослідження.

4.5. Екотуризм і сільський туризм

Туризм може мати негативний вплив на довкілля, особливо якщо не дотримуватися обмежень, що захищають природу. Саме тому з'явилася концепція *екотуризму* — форми подорожей, що поєднує відпочинок із турботою про довкілля та екологічну освіту. Екотуризм сприяє збереженню природи, підтримує місцеву економіку та надає можливість для безпосереднього спілкування з природою.

Екотуризм передбачає подорожі в природоохоронні зони, зокрема національні та ландшафтні парки. Його мета — охорона природного та культурного середовища. Такий вид туризму практикують люди з високим рівнем екологічної свідомості. Його форми включають активний (пішохідний, кінний, велосипедний, водний туризм), тематичні флористичні або фауністичні поїздки, а також етнографічні й культурологічні мандрівки.

Екотуризм виник у 1960-х роках і набув чіткої форми завдяки ідеям Ніколаса Хетцера, який виділив чотири основи: мінімальне втручання в природу, повага до місцевої культури, економічна вигода для місцевих громад та якісний відпочинок для туристів. Одне з перших визначень терміна запропонував у 1983 році Гектор Цебалос Ласкорейн. У 1996 році його адаптоване формулювання було офіційно визнано Міжнародною спілкою охорони природи (МСОП).

В Україні екотуризм та сільський туризм визначені Законом «Про туризм» як пріоритетні напрями у сфері туризму. Відомі міжнародні організації, як-от ECOTOURISM та ECOVAST, підтримують розвиток екологічного й сільського туризму.

Сільський туризм — це форма дозвілля в сільських районах, що включає проживання, ознайомлення з культурою, традиціями та господарством. Його різновид — *агротуризм*, який передбачає відпочинок на фермі, часто з можливістю ночівлі та часткового самообслуговування. Основна ідея —

залучення туристів до життя на селі з елементами участі в господарських процесах.

Сільський і агротуризм мають спільні риси з екотуризмом: збереження природи, підтримка місцевих традицій, вживання місцевих продуктів. Вони активно сприяють екологічній просвіті через додаткові послуги: піші та кінні прогулянки, тематичні маршрути, спостереження за природою, збирання грибів чи ягід.

Проте між екотуризмом і сільським туризмом є ключова відмінність: *екотуризм спрямований на активне пізнання природи, а сільський туризм — на відпочинок у спокійній, сільській атмосфері.*

Зелений туризм — це окрема категорія, яка поєднує елементи екологічного, сільського й агротуризму. Він передбачає не лише проживання в приватних садибах, а й знайомство з місцевою культурою, традиціями, піснями, кухнею та побутом. Цей тип відпочинку приваблює як людей із невисокими доходами, так і заможних туристів, які шукають спокою та гармонії на природі.

4.6. Туристичні маршрути і еколого-пізнавальні стежки

На території Карпатського НПП для послуг відпочиваючих прокладені еколого-пізнавальні (19) і науково-пізнавальні стежки (3), еколого-туристичні маршрути (19), зони (9) та місця відпочинку (9), розвивається зелений, автомобільний, кінний туризм.

1. Автобусні маршрути:

Екологічна дорога мікрорайон Дора - спортивна база “Заросляк”, 50 км

Місто Яремче - Яблуницький перевал, 35 км

2. Науково-пізнавальні стежки:

На озеро Несамовите (селище Ворохта, протяжність, 6 км)

Урочище Вершок-урочищеЖбир (село Микуличин, протяжність, 2,5 км)

Село Погорілець - полонина Шешурська - озеро Марічейка (село Погорілець, протяжність 10,8 км)

3. Еколого-пізнавальні стежки:

1. Наш друг - природа (місто Яремче, протяжність 2 км)
2. Кам'янка(мікрорайон Дора, протяжність 5 км)
3. На гору Маковиця (місто Яремче, протяжність 8 км)
4. Стежка Довбуша (місто Яремче, протяжність 4 км)
5. Урочище Женець - гора Явірник (село Татарів, протяжність 4,2 км)
6. Урочище Женець - гора Хом'як (село Татарів, протяжність 3,2 км)
7. УрочищеВередівський - гора Хом'як (село Яблуниця, протяжність 2,4 км)
8. На гору Говерла (селище Ворохта, протяжність 10,5 км)
9. УрочищеПрипир - урочище Заросляк (селище Ворохта, протяжність 2 км)
10. Полонина Бредулець- полонина Ягідний (село Татарів, протяжність 3,5 км)
11. Урочище Овіщик - урочище Женець (село Микуличин, село Татарів, протяжність 3,5км.
12. Село Дземброня - гора Піп Іван (село Дземброня, протяжність 9,6 км)
13. Село Шибени - село Погорілець - гора Гропинець - гора Піп Іван - озеро Марічейка - *«*ч*ще Погорілець (село Шибене, протяжність 12 км)
14. Село Бистрець - гора Ребра - гора Шпиці - урочище Гаджина - полонина, иап-ишевська (село Бистрець, протяжність 22 км)
15. .Село Бистрець - гора Менчул - село Дземброня (село Бистрець, протяжність 23 км)
16. Ландшафтна стежка (село Яблуниця, протяжність 2 км)
17. Урочище Женець - водоспад Гук (село Татарів, протяжність 4,8 км)

18. Урочище Ломпарівка - урочище Припір - урочище Буковина (село Вороненка, -оотяжність 3,5 км)

19. Вольєрне господарство - полонина Чорногориця (місто Яремче, протяжність 3,5 км)

4. Лижні траси:

1. Біатлонна траса (с. Яблунниця, довжина траси 2 км)
2. Траса гірського слалому (с. Татарів, довжина траси 0,5 км)
3. П'ятихатки (с. Татарів, довжина траси 2 км)
4. Гірсько-лижні траси (село Яблунниця, довжина трас 6 км)
5. Гірсько-лижна траса (місто Яремче, урочище Багрівець, довжина траси 0,5 км)
6. .Гірсько-лижні траси (село Поляниця, довжина трас 50 км)

5. Водні траси:

1. Водно-спортивна траса ріка Прут (селище Ворохта - водоспад Яремче (довжина траси 30 км)
2. Прут Ямнянський - водний слалом.(довжина траси 2 км)
3. По Черемошу - (село Шибени - село Ільці, довжина траси 25 км)

6. Туристичні маршрути які пропонуються для відвідувачів:

1. Контрольно-пропускний пункт Говерляньського ПОНДВ. Далі маршрут пролягає до спортивної бази “Заросляк” а після вихід на гору Говерлу. Наступним етапом є перехід Чорногірським хребтом (передбачений нічліг на Закарпатській стороні). Далі за маршрутом гора Піп Іван та озеро Марічейка . Наступним етапом туристичного маршруту є Високогірне ПОНДВ, села Погорілець та Шибени (Явірник), протяжність 30 км маршруту.

2. Контрольно-пропускний пункт Говерляньського ПОНДВ. Далі маршрут пролягає до спортивної бази “Заросляк” а після вихід на гору Говерлу. Наступним етапом є перехід Чорногірським хребтом (передбачений нічліг на Закарпатській стороні). В подальшому гора Піп Іван та гора Гропа. Наступним етапом маршруту є урочище Бангоф та

села Погорілець, Шибени (Явірник), Бистрець. В урочищі Озірний передбачений нічліг. Завершальною точкою туристичного маршруту є КПП Говерляньського ПОНДВ. Протяжність його становить 60 км.

3. Контрольно пропускний пункт Говерляньського ПОНДВ. Наступним етапом даного маршруту є вихід на гори Кукул, Петрос (передбачений нічліг), Говерла. Сходячи з гори Говерла заходимо на спортивну базу “Заросляк”. А опісля прямуємо до КПП Говерляньського ПОНДВ. Протяжність туристичного маршруту становить 20 км)

4. Наступний маршрут починається у селі Дземброня та пролягає через полонину Косарище, село Бистрець та полонини Псарівка, Озірний. Завершальною точкою маршруту є КПП Говерляньського ПОНДВ Протяжність даного маршруту становить 24 км).

5. Початок даного маршруту мікрорайон Ямна (автостанція). В подальшому він проходить полонинами Верхній Полавець, Явірник та урочищем Вовча до присілку Багрівець (Ямнянське, Яремченське ПОНДВ), Протяжність даного маршруту 10 км)

6. Початок даного маршруту мікрорайон Дора. Наступними етапами є гора Маковиця та гора Мала Рокита. Далі маршрут пролягає до урочища Клітчин та заходить у село Микуличин. Протяжність становить 9 км.

7. Селекційний пункт (село Микуличин) є початком наступного туристичного маршруту, який пролягає через хребет Ліснови, полонину Гордя та урочище Явір. Кінцевим пунктом його є селище Ворохта 5-ий км. Протяжність 11 км.

8 .Женецьке ПОНДВ слугує відправним пунктом туристичного маршруту, який проходить біля водоспаду “Гук”, через полонини Зелениця, Буковиця та урочище Переслоп. Завершення даного маршруту - вольєрне господарство Яремченського ПОНДВ. Протяжність його 10 км.

9. Вороненківське ПОНДВ є початком туристичного маршруту, який проходить через залізничний вокзал, урочища Ломпарівка, Прип'ір, Буковина. Протяжність становить 8 км.

10. Урочище Вередівський є початком туристичного маршруту. Його шлях пролягає через гори Хом'як, Синяк, Томнатик. Кінцевою точкою є село Поляниця (церква). Протяжність маршруту 9 км.

11. Наступний маршрут - село Дземброня - урочище Вухатий камінь – вихід на гору Піп Іван та гору Смотрич, з кінцевим пунктом - село Дземброня. Протяжність становить 12,5 км.

12. Початком наступного маршруту є село Бистрець. Туристичний маршрут пролягає через урочища Кедроватий та Козі Улоги, гору Бребенескул і гору Менчул. Після цього виходимо на полонину Чуфрова, а далі до села Дземброня. Протяжність 10,5 км.

13. Село Бистрець є вихідним для маршруту який прямує до урочища Гаджина, гір Шпиці, Ребра та Гутин Томнатик . Далі напрямом туристичного маршруту сягає урочищ Козі Улоги та Кедроватий. Кінцевим пунктом є село Бистрець. Протяжність становить 16,5 км.

14. Вихід на гору Горган Бурачківський із села Микуличин. Протяжність становить 5 км.

15. Вихід на гору Добушанка. Початок з міста Яремче. Його протяжність 13 км.

16. Вихід на гору Явірник та гору Горган. Початок маршруту з мікрорайону Ямна. Протяжність становить 7 км.

17. Вихід на гору Явірник та гору Горган. Початок з міста Яремче. Протяжність маршруту становить 8 км.

18. Вихід на гору Синячку. Початок з міста Яремче. Протяжність 12 км.

19. Туристичний маршрут пролягає через вольєрне господарство, зона відпочинку “Жіночі сльози” та урочище Млаки . Протяжність становить 2 км.

20. Початок наступного туристичного маршруту припадає на Яблунецький перевал. Наступним етапом є полонини Буковинка та Кукол. Далі маршрут пролягає біля географічного стаціонару Львівського університету у напрямку полонини Маришевська, адмінкорпусу Бистрецького ПОНДВ, урочища Гаджина, полонин Чуфрова та Смотрич до села Дземброня. Протяжність маршруту становить 45 км.

21. Початком наступного маршруту є 5-й км Ворохтянського ПОНДВ. Маршрут пролягає через воєнну дорогу, полонини Гордя та Космацька Лисина. гори Біла Кобила, Кам’яниста, Писаний камінь, до долини Чорного Черемоша та села Криворівня. Протяжність становить 48 км.

22. Наступний туристичний маршрут передбачає сходження на гори Маковиця та Велика Рокита. Далі маршрут пролягає до урочища Пожератул, полонини Гордія, хребет Ліснови та урочище Піги. Протяжність маршруту становить 36 км.

23. Місто Яремче є початком маршруту до полонини Вабрянка, урочища Пересліп та полонин Буковиця, Зелениця. Маршрут передбачає сходження на гору Синяк, захід на полонину Томнатик. Кінцевим пунктом даного маршруту є село Поляниця. Його протяжність становить 30 км)

24. Урочище Піги є початком маршруту до полонин Ліснови, Гордя, та військовою дорогою до Ворохтянського ПОНДВ 5-ий км. Протяжність становить 25 км.

Серед науково-пізнавальних стежок Карпатського НПП слід виділити найбільш цікаві та пізнавальні:

Науково-пізнавальна стежка "НА ОЗЕРО НЕСАМОВИТЕ"

Довжина стежки становить 6,0 км, тривалість переходу за маршрутом 2,5 год., висота над рівнем моря коливається від 1250 до 1750 м.

Стежка розміщена на території Говерляньського ПОНДВ. Початок її біля спортивної бази “Заросляк”. По напрямку на південь, необхідно пройти містком через ріку Прут та вийти на північно-східний хребет г. Пожижевської. Справа знаходяться будинки наукового стаціонару Інституту екології Карпат НАН України. Там можна ознайомитися з гербарієм рослин Чорногори і метеорологічною станцією. По напрямку на південний захід науково-пізнавальна стежка проходить крізь гірськососнове криволісся та зарослі вільхи зеленої. Далі вона виходить на, так звану, “австрійську дорогу”, яка прокладена між вершинами Пожижевська та Данcej. Ця дорога була побудована ще до першої світової війни за часів Австро Угорської імперії. Стежка обминає схили вершин Пожижевської та Данcej, виходить до оглядової площадки. З неї ми можемо бачити прекрасний вид на Великі і Малі Кізли. Це, так звані карлінги, де в давнину залягали льодовики.

У верхній межі лісу (1400 м н.р.м.), яка покрита заростями гірської сосни (жереп) відмічене єдине в Українських Карпатах місце проростання рідкісного бореального виду, яким є ліннея північна. у полонинському різнотрав’ї знаходимо арніку гірську, шафран Гейфеля, фіалку відхилену, дзвоники карпатські, сон білий.

Від полонини стежка веде в зарості чагарників, серед яких трапляється карпато-балканський ендемік — рододендрон східнокарпатський. Далі, у верхів’ї потоку Орендарчик, маршрут пролягає крізь гущавину гірської сосни та зеленої вільхи й виводить до невеликого озера Безіменного (площа — 0,2 га), що розташоване під горою Данcej. Прямуємо на південний схід — і перед нами відкривається унікальна природна пам’ятка — озеро Несамовите (площа — 0,3 га), яке знаходиться у льодовиковому карі на північному схилі гори Туркул на висоті 1750 м над рівнем моря. Від вершини кару стежка спускається в долину потоку Несамовитого, проходячи через урочища Малі та

Великі Кізли, а далі, вздовж верхньої межі лісу, веде до біостаціонару на Пожижевській.

Завдяки поступовому переходу від лісового поясу до субальпійського, тут можна побачити як типових лісових, так і високогірних мешканців фауни. Серед ссавців зустрічаються бурий ведмідь, рись, лісова куниця, кабан, благородний олень та різні види нориць. З птахів — боривітер звичайний, сапсан, глухар, тинівки лісова й альпійська, дрозди білозобий і чорний. Плазуни представлені гадюкою та живородною ящіркою. Серед земноводних тут трапляються трав'яна жаба, плямиста саламандра, а також карпатський і альпійський тритони.

Маршрут добре промаркований: знак складається з горизонтальних білих смуг із червоною смугою посередині.

Науково-пізнавальна стежка “ВЕРШОК- ЖБИР”.

Протяжність стежки становить 2,5 км, а подорож триває приблизно 1,5 години.

Маршрут бере свій початок у рекреаційній зоні “Закуток” у селі Микуличин. Стежка пролягає через густий смерековий ліс, де серед дерев розташоване унікальне верхове голоценове болото. Після проходження галявини шлях знову веде крізь смерековий масив і виводить на колекційну плантацію клонів модрини, створену у 1968 році. Її основне призначення — збереження клонів для селекційної роботи та заготівлі живців. Тут ростуть різні види модрини: сибірська, даурська, Сукачова, європейська тощо. Ця ділянка охороняється як цінний генетичний ресурс Карпат.

Далі маршрут пролягає через природне високопродуктивне насадження ялиці білої, яке використовується для вивчення змін у популяціях за формою шишок, а також для збору насіння, що висівається в розсаднику “Підліснів”. Фауна лісового поясу різноманітна: тут можна побачити білку карпатську, їжака, зайця-русака, лисицю, а також рідкісні види — чорного тхора й лісову куницю. Із птахів трапляються канюк, яструб-перепелятник, тетерев'ятник і

горіхівка. Серед земноводних — саламандра плямиста, тритон карпатський і жерлянка жовточерева.

На шляху туристи перетинають потік, на правому березі якого відкривається відслонення карпатського флішу — важливий геологічний об'єкт, який відображає історію формування Карпат. Далі можна побачити архівну плантацію клонів смереки, ялиці та дугласії, а також насадження ялиці одноколірної та сосни Веймутової, які слугують для досліджень генетичної мінливості.

Маршрут завершується у науково-дослідному розсаднику “Підліснів”, заснованому у 1973 році. Його завдання — добір і атестація плюсових дерев, розмноження вегетативним способом, створення клонових плантацій та контроль за ними. Розсадник сприяє розвитку лісової селекції, зокрема вирощуванню популяцій клонів основних лісоутворюючих порід: смереки, ялиці білої, модрина європейської, дугласії зеленої та тиса ягідного. Окрім того, тут розмножують декоративні та рідкісні види рослин для озеленення — тую, ялівець, самшит, дейцію, бузки.

Маршрут має відповідне маркування: біло-червоні горизонтальні смуги. Уздовж шляху встановлені малі архітектурні форми.

Науково-пізнавальна стежка “СЕЛО ПОГОРІЛЕЦЬ - ПОЛОНИНА ШЕШУРСЬКА - ОЗЕРО МАРІЧЕЙКА”.

Довжина маршруту становить 10,85 км, орієнтовна тривалість проходження — 4,5 години. Висота над рівнем моря змінюється в межах від 950 до 1510 метрів. Це одна з найцікавіших науково-пізнавальних стежок не лише Карпатського національного природного парку, а й усього регіону Карпат. Вона охоплює різноманітні природні комплекси з багатими ландшафтами та рослинністю лісового і субальпійського поясів.

Починається маршрут біля адміністративної будівлі Високогірного природоохоронного науково-дослідного відділення в селі Погорілець. Умовно маршрут поділяється на дві основні частини: відрізок «річка Погорілець —

полонина Шешурська» з 10 оглядовими точками, та відрізок «полонина Шешурська – озеро Марічейка» з 6 видовими точками.

Переважна частина шляху (7,9 км) проходить уздовж долини річки Погорілець, що є притокою Чорного Черемошу. Однією з головних природних перлин маршруту є озеро Марічейка, розташоване у великій льодовиковій улоговині на південно-східних схилах гори Шурин-Гропа (1772 м) на висоті 1510 м. Озеро має площу близько 1 гектара, а глибина не перевищує 0,8 м. Живиться воно численними джерелами, що витікають з-під південно-східного схилу, а оточують його густі смерекові ліси. Це одне з найбільших високогірних озер Українських Карпат.

Маршрут перетинає два висотні пояси: пояс чистих смерекових лісів, що розташований у зоні помірно-холодного клімату до 1500 м, та субальпійський пояс, який сягає до 1800 м і знаходиться в холодній термічній зоні. Вздовж річки Погорілець зростають зарості вільхи сірої, які вище по схилах поступаються місцем чистим смерековим насадженням. Серед рослин лісового поясу часто трапляються квасениця, чорниця, шафран Гейфеля, папороть Ліннея та інші. До Червоної книги України належать такі види, як арніка гірська, сольданелла карпатська та майже всі різновиди тирличу.

Фауна Чорногірського масиву представлена унікальним набором бореально-тайгових і гірських видів хребетних, що не зустрічаються в інших районах. Серед них – бурий ведмідь, якого вважають аборигеном карпатських гір, а також плямиста саламандра та горіхівка — всі ці види занесені до Червоної книги України. Ендеміками Карпат є глухар карпатський, карпатський тритон, білка карпатська, білоспинний дятел, снігова полівка. У лісах можна побачити оленя благородного, козулю, дикого кабана, лисицю, вовка та зайця-русака. У водах річки Погорілець мешкають струмкова форель, голянь та голець.

Маршрут добре промаркований: біла горизонтальна смуга з червоною в центрі. Уздовж шляху облаштовано малі архітектурні форми для зручності мандрівників.

Еколого-пізнавальна стежка “НА ГОРУ МАКОВИЦЯ”

Довжина - 8 км, висота над рівнем моря: 550 -984 м, тривалість переходу - 4 год.

Маршрут є оглядовою екскурсією поблизу міста Яремче з підйомом на вершину гори Маковиця. Його початок розташований на території Ямнянського природоохоронного науково-дослідного відділення і він є продовженням популярної стежки — "Стежки Довбуша".

Дорога пролягає кам'яною стежкою через мішаний ліс, де переважає бук лісовий. Також тут зустрічаються смерека та ялиця. Верхня частина хребта вкрита луками з домінуванням дернин біловуса, який місцеві називають "псянка". Серед трав часто трапляються низькі колючі кущі сибірського ялівцю.

Рослинність типова для зони буково-ялицевих лісів. На узліссях можна побачити барвінок малий. Лучна флора представлена різнотравно-злаковими угрупованнями, серед яких є червонокнижні види: арніка гірська, астрiнція велика, траунштейнер кулястий, зозулинець плямистий і травневий, косаріки черепитчасті. Погляд привертають також квіти сіверсії, дзвоники та королиця.

У букових лісах мешкають численні тварини, що живляться буковими горішками — сойки, горіхівки, кабани, польові миші та нориці. Також можна побачити плямисту саламандру та тритонів. Під час мандрівки іноді трапляються гадюки, гостроморді жаби, благородні олені та козулі.

Просуваючись хребтом, туристи досягають вершини Маковиці, з якої у ясну погоду відкривається краєвид майже на весь національний парк. Праворуч видно долину річки Жонка, що бере початок на північному схилі Явірника. На півдні — долина річки Прут у межах села Микуличин, а ще далі — вершини Чорногірського хребта.

Маршрут добре промаркований: маркування складається з білих горизонтальних смуг із зеленою смугою посередині.

Еколого-пізнавальна стежка “СТЕЖКА ДОВБУША”

Художньо-меморіальний комплекс “Стежка Довбуша” розташований у мальовничих місцях, тісно пов’язаних із постаттю легендарного карпатського опришка Олекси Довбуша. Протяжність маршруту становить 4 км, а орієнтовна тривалість проходження — близько 4 годин. Стежка проходить на висоті від 570 до 800 метрів над рівнем моря.

Початок маршруту розташований у природному урочищі “Дрибка” Ямнянського ПОНДВ (місто Яремче), поруч із відомим каменем Довбуша. Далі шлях пролягає серед скель і веде до хребта Горган Запрутський. Цими місцями у 1738–1745 роках проходили стежки побратимів Олекси Довбуша — учасників визвольної боротьби.

Галицьке опришківство залишило яскравий слід у літописі українського народу як прояв опору соціальному й національному гнобленню. Ім’я Олекси Довбуша увійшло до пантеону національних героїв поряд з Устимом Кармелюком і Лук’яном Кобилицею.

Світлина 1. Еколого-пізнавальна стежка “Стежка Довбуша”

Ця територія розташована на правому березі річки Прут. У цьому районі переважають ямненські пісковики, які звужують річкову долину й формують круті схили. Саме звідси відкривається захопливий краєвид на каньйон Прута та присілок Ямна. Місцевість оточена мішаним лісом, де переважають буково-ялицево-смерекові угруповання. Основні деревні породи — бук лісовий, смерека та ялиця біла. З правого боку трапляється рідкісне місце зростання граба звичайного — це верхня межа його поширення, приблизно 500 м над рівнем моря. Особливу увагу привертає реліктова сосна — найстаріший вид серед місцевих дерев, чутливий до забруднення повітря й цінний як природний індикатор його чистоти. Уздовж стежки з обох боків ростуть кущі малини та ожини, а ближче до кінця маршруту переважає чорниця.

Фауна місцевості вражає різноманіттям. Тут можна побачити прудку та живородну ящірок, а також звичайну гадюку. Серед птахів трапляються строкатий дятел, жовна, сойка, шишкар сосновий та рябчик. Із ссавців поширені козулі, дикі кабани, лисиці, борсуки та тхори. Гризуни представлені карпатською білкою, сонями — горішничковою та лісовою, жовтогорлою мишею і рудою норицею.

Маршрут промаркований: розпізнавальні знаки мають вигляд горизонтальних смуг білого кольору з зеленою смугою посередині. Стежка обладнана елементами малої архітектури.

Еколого-пізнавальна стежка. “УРОЧИЩЕ ЖЕНЕЦЬ - ГОРА ХОМ’ЯК”

Протяжність стежки становить 5,3 км, орієнтовна тривалість проходження — 3 години. Висота маршруту коливається від 650 до 1350 м над рівнем моря.

Стежка бере початок біля контори Женецького ПОНДВ у селі Татарів. Вона пролягає через зону регульованої рекреації та частково — через заповідну територію. Мандрівка охоплює унікальні природні ландшафти:

густі лісові масиви, криволісся, кам'янисті розсипи та веде до однієї з найвищих вершин Горган — гори Хом'як (1545 м).

Близько 3 км маршруту проходить вздовж заплави річки Женець, де можна спостерігати три різні біотопи. Тут мешкають карпатський і альпійський тритони. Серед типових птахів гірських потоків — плиска гірська та оляпка. З хижаків, що живляться водяною фауною, зустрічаються видра річкова, європейська норка та горностай. У буковому лісі можна побачити рідкісну плямисту саламандру — вид, занесений до Червоної книги. Також трапляються сойка, зелений дятел, горіхівка, співочий і горобинниковий дрозди. Серед ссавців — олень благородний, козуля, лісова куниця, білка, соня горішникова, нориця руда.

Наступна зупинка маршруту — полонина Хом'як, де мешкає ящірка живородяча. З пернатих тут переважають крук, дрізд та глухар.

Велику частину маршруту супроводжує буково-ялицево-смерековий ліс із поодинокими деревами явора та берези, середній вік яких — близько 85 років. Завершується маршрут на вершині Хом'яка, куди веде стежка через зарості гірської сосни (жерепу). Завдяки підвищеному розташуванню гори з вершини відкривається панорама на навколишні хребти: Явірник, Синячку, Синяк, Ліснів, Рокити з Лисиною Космацькою. На півдні видно Чорногірські вершини — Петрос і Говерлу, а на південному сході — гору Магура.

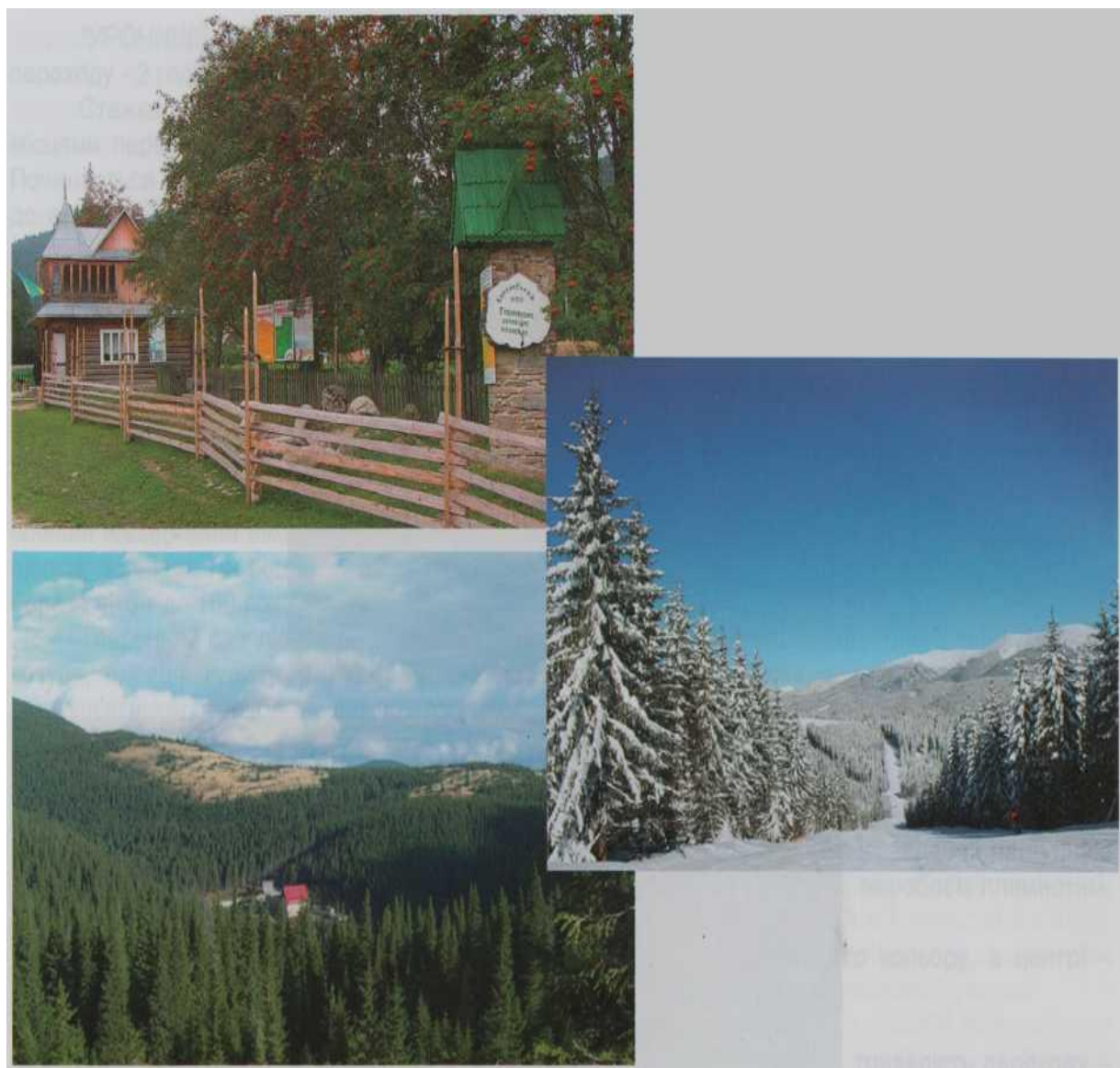
Маршрут промарковано: біло-блакитною горизонтальною смугою. Уздовж нього облаштовано малі архітектурні форми.

Еколого-пізнавальна стежка “НА ГОРУ ГОВЕРЛА”

Довжина маршруту становить 10,5 км, орієнтовна тривалість проходження — близько 5 годин. Висотний діапазон — від 950 до 2061 м над рівнем моря.

Похід починається біля контрольно-пропускного пункту Говерлянського заповідного ПОНДВ, розташованого в урочищі Завоєві (селище Ворохта). Далі шлях пролягає широкою лісовою дорогою вздовж долини річки Прут, русло

якої поступово звужується, а схили стають крутішими й наближаються до стежки. Лісові масиви переважно представлені середньовіковими смеречниками, подекуди трапляються ялиці, а поодинокі — буки й явори. Ці змішані ліси супроводжують подорожніх до висоти приблизно 1100 м над рівнем моря. У заплавної частині Пруту поширені зарості сірої вільхи. В урочищі Форещанка долина річки розширюється, а праворуч розташоване форелеве господарство.

Світлина 2. Еколого-пізнавальна стежка “На гору Говерла”

Продовжуючи шлях углиб долини, дорога веде в густий середньовічний смерековий ліс. Ліворуч, крізь щільну завісу дерев, видно споруди географічного стаціонару Львівського державного університету.

Поступово підйом стає крутішим, і дорога веде до навчально-тренувальної спортивної бази «Заросляк». Звідси маршрут пролягає через старовинний смерековий праліс, де деяким деревам понад 200–300 років, а висота окремих екземплярів сягає 30 метрів. Чим вище — тим рідшим стає ліс, закінчуючись на висоті 1400–1450 м над рівнем моря.

Полонинські ліси мають високу стійкість до вітровалів і виконують захисну функцію для нижчерозміщених карпатських лісів, приймаючи на себе удари сильного вітру й снігових лавин. Через це такі ліси потребують особливої охорони та належного відновлення.

Зліва відкривається панорама великої долини, з якої бере початок річка Прут. Вона витікає з невеликого болотця у верхній частині кару й, стікаючи вниз у вигляді кількох потічків, утворює мальовничий водоспад «Гук».

На висоті 1800 м над рівнем моря починаються альпійські луки. Звідси відкривається широка панорама Чорногірського хребта. На північ і північний захід простягаються Горгани з вершинами Сивуля, Добушанка, Хом'як, Синяк та інші. Південніше від Говерли — Чорногора, а з південного боку видно долину Білої Тиси. Із заходу підноситься масивна вершина Петроса (2020 м).

Маршрут добре промаркований: орієнтир — горизонтальні смуги білого кольору з червоною лінією посередині. Уздовж стежки встановлено малі архітектурні форми.

Еколого-пізнавальна стежка “УРОЧИЩЕ БРЕДУЛЕЦЬ - ПОЛОНІНА ЯГІДНИЙ”

Довжина маршруту становить 3,0 км, а орієнтовна тривалість проходження — близько 2 годин. Стежка пролягає на висотах від 600 до 1000 м над рівнем моря.

Маршрут проходить через цінну природоохоронну територію Татарівського ПОНДВ (в межах села Татарів) і частково йде вздовж

квартирної просіки, що відокремлює Татарівське та Підліснівське ПОНДВ. Початок стежки розташований біля центральної дороги. Праворуч видно садибу Женецького ПОНДВ, до якої можна дістатися, перетнувши річку Прут через підвісний місток у селі.

Повернувши ліворуч, маршрут веде в бік урочища Бредулець, що розміщене на південно-західному схилі з нахилом 20–25°. Дорога проходить крізь мішаний ліс, де переважають смерека, ялиця біла та бук лісовий. Місцями зустрічається береза бородавчаста. Більшість дерев мають вік від 50 до 70 років. Обабіч стежки ростуть кущі калини, малини, ожини, а в трав'яному покриві домінують чорниця, квасениця, зозулин льон тощо.

За 100 метрів від початку шляху розташовані чисті соснові насадження віком близько 140 років. Трав'яний покрив тут досить однорідний — найчастіше трапляються осока лісова та чорниця. На відстані 1500 м у сосновому лісі можна побачити домішки смереки, ялиці, бука та берези, яким до 160 років.

Фауна цього лісового поясу різноманітна. Серед ссавців трапляються олень благородний, козуля, лисиця, куниця. Із птахів можна побачити рябчика, канюка, яструба-перепелятника, тетерев'ятника, припутня, горіхівку, дрозда співочого та ін. Серед земноводних зустрічаються саламандра плямиста, тритон карпатський і жерлянка жовточерева.

Маршрут завершується на полонині Ягідний, звідки відкривається мальовничий краєвид на села Татарів і Микуличин. У ясну погоду звідси видно вершини Говерли, Петроса, Хом'яка, Синяка та Довбушанки. Рослинність субальпійського поясу представлена кострицею червоною, біловусом стиснутим, звіробоем плямистим, чорницею, брусницею, арнікою гірською та зозулинцевими.

Маршрут добре промаркований: знаки у вигляді горизонтальних білих смуг з блакитною смугою посередині.

*Еколого-пізнавальна стежка “СЕЛО ДЗЕМБРОНЯ –
ГОРА ПП ІВАН”*

Маршрут має довжину 9,6 км, розрахований на одноденний похід, із перепадом висот від 900 до 2026 м над рівнем моря.

Стежка починається на території Бистрецького природоохоронного науково-дослідного відділення, в селі Дземброня, і прямує на південний захід до полонини Смотрич. Шлях піднімається по схилу з нахилом 10–15°, оминаючи селянські садиби, що трапляються праворуч.

Приблизно через 300 метрів починається полонина Смотрич, де маршрут чергується між рівниною та крутими підйомами. У різнотрав'ї переважають біловус стиснутий та костриця червона, трапляються також арніка гірська, деревій псевдозвичайний, багаторічні стокротки, скупчені дзвоники та інші рослини субальпійських лук. Лісові породи включають смереку, лісовий бук, клен-явір, осику, сіру вербу та березу бородавчасту. Серед чагарників — червона бузина, татарська жимолость, малина, ожина сизувата.

Пройшовши близько 400 м ледь помітною стежкою вгору, маршрут входить у смерековий ліс віком 90–100 років. У підліску ростуть вовчі ягоди та шипшина. Стежка петляє між корінням дерев, що проростають серед кам'яних брил, вкритих мохами та лишайниками. За 250 м починається високогірний пояс, представлений гірською сосною та зеленою вільхою з поодинокими кущами ялівцю. Зарості обабіч стежки утруднюють прохід, тому шлях часто змінює напрям, щоби зменшити крутість підйому. Уздовж стежки між камінням можна помітити рідкісну рослину — бедринець ломикаменевий. Після складного підйому маршрут виводить на більш пологий схил, порослий чорницею, брусницею та ісландським мохом. Незабаром туристи досягають вершини гори Смотрич (1991 м), звідки відкриваються мальовничі панорами. На півночі видно село Дземброня, що розкинулось на схилах хребтів Косарище та Степанець. На сході – Іскорушнянський хребет, що веде до гори Підлисіна, а на заході – схили з Вухатим Каменем.

Далі маршрут прямує на південний захід до Чорногірського хребта — природної межі між Закарпатською та Івано-Франківською областями. Тут стежка проходить більш пологими ділянками, минаючи кам'яні брили

хімерних форм. Через 500 м туристи виходять на просторе плато, вкрите гірською сосною та рододендром східнокарпатським. Тут є джерело з чистою холодною водою, що витікає з-під каміння.

Після виходу на головний хребет маршрут повертає на південний схід і круто піднімається до вершини гори Піп Іван (2020 м), де розташовані залишки кам'яної астрономічної обсерваторії. З вершини відкривається краєвид на головний масив Чорногори, включаючи гори Менчул (1998 м), Бребенескул (2036 м), Томнатик (2018 м) та Говерлу (2061 м). Поряд із Попом Іваном — Смотрич (на півночі), Стайки (схід), Шурин (південь) та Васкул (південний захід), останній має стрімкі урвища на східних схилах. Південніше — хребет, що замикає долину Білої Тиси — Марамароські Альпи, а вдалині, вже на території Румунії, — вершини П'єтрос (2305 м) та Піп Іван Марамароський (1989 м).

Маршрут добре промаркований: орієнтир — горизонтальні білі смуги з червоною смугою посередині.

Еколого-пізнавальна стежка “СЕЛО БИСТРЕЦЬ - ГОРА РЕБРА - ГОРА ШПИЦІ - ПОЛОНІНА ГАДЖИНА - ПОЛОНІНА МАРИ ШЕВСЬКА”.

Маршрут має довжину 22 км, з перепадом висот від 1440 до 1998 метрів над рівнем моря. Подорож розрахована на два дні.

Стартова точка — гирло потоку річки Бистрець у селі Бистрець, де потік впадає у річку Чорний Черемош. Через кілометр з'являється мальовничий водоспад на правій притоці Бистреця. Ще за півтора кілометра – стара церква. По дорозі минаємо гирла потоків: Руського (праворуч), Червленого (ліворуч), а далі – Глибокого та Степанського.

Рослинність представлена переважно смерекою, ялицею, буком і кленом. Уздовж річкового русла зустрічається вільха сіра. У тваринному світі трапляються трав'яна жаба, ласка, прудка ящірка, плямиста саламандра. У водах річки Бистрець водиться струмкова форель. Серед птахів — оляпка, гірська плиска, сорока, ворона, крук.

Після проходження 7,5 км маршрут приводить до гирла потоку Кізя, що бере початок в урочищі Кізі Улоги біля підніжжя гори Бребенескул. Далі стежка підіймається південніше, і за 2,5 км розгалужується: праворуч веде до урочища Гаджина, розташованого між горами Ребра і Шпиці, ліворуч — до природного проходу між Шпицями та схилом Кедроватого.

Перетнувши смерековий ліс, східним берегом потоку прямуємо до “Довбушевої криниці” — за легендами, саме тут втамовував спрагу відомий ватажок опришків Олекса Довбуш.

Після короткого перепочинку маршрут веде далі на південний захід, у серце котла під Ребрами, де відкриваються захоплюючі краєвиди: скелясті схили гори Ребра, стрімкі скелі Шпиць і круті обриви Кедроватого, вкриті гірською сосною, кедром та зеленою вільхою. На пологіших ділянках між камінням ростуть чорниця й брусниця. Вище трапляються рідкісні рослини з Червоної книги України: родіола рожева, тирлич жовтий, сіверсія гірська. Серед плазунів — гадюка звичайна і ящірка живородяча. Зі ссавців можна побачити благородного оленя і козулю.

Після ночівлі на другий день маршрут продовжується підйомом на гору Ребра. Піднявшись на 800 метрів, виходимо на вершину Ребра (1997 м н.р.м.), що лежить на основному хребті Чорногори. Звідси видно Бребенескул (2036 м) — на південному сході, Томнатик (2018 м) — праворуч, Туркул (1935 м) — на північному заході, а також гору Шпиці (1860 м), до якої веде наш подальший шлях уздовж хребта.

Пройшовши ще 600 м, звертаємо на північний схід і підходимо до вершини Шпиці, що має округлу форму. Позаду — хребет Великий Козел із зубчастими вершинами, відділений льодовиковим котлом, а далі — гора Говерла. На схід — глибока долина з прямовисними скелями. На горизонті знову видно гору Бребенескул.

З вершини Шпиць стежка веде далі на полонину Маришевська Велика. Повернувшись на південний схід, входимо до лісу, де домінує смерека звичайна. Далі спускаємося до гирла потоків Гаджина і Кременистий, які впадають у

річку Бистрець. Завершується маршрут поверненням до села Бистрець вздовж її берега.

Маршрут промаркований: знак у вигляді білої горизонтальної смуги з червоною смугою посередині.

Еколого-пізнавальна стежка "СЕЛО БИСТРЕЦЬ - ГОРА МЕНЧУЛ - СЕЛО ДЗЕМБРОНЯ"

Маршрут має довжину 23 км і розрахований на дводенний перехід. Перепад висот — від 1998 до 795 метрів над рівнем моря. Старт маршруту — біля гирла потоку Бистрець.

Пройшовши близько 2,5 км від початку, маршрут повертає праворуч у бік урочища Кедроватий. Це урочище розташоване на східних схилах гори Кізі Улоги й охоплює площу 1400 гектарів. Воно є унікальним місцем зростання європейської кедрової сосни — рідкісного виду для Карпат.

Фауна цього регіону також вражає. Серед птахів, що ласують кедровими горішками, можна побачити сойок, горіхівок і зеленого дятла. Із ссавців трапляються дикі кабани, благородні олені та європейські козулі, назва яких пов'язана з топонімом Кізі Улоги.

Далі маршрут веде до льодовикового котла на північному схилі гори Бребенескул. Тут можна зупинитися на ночівлю біля джерела, розташованого на східному боці котла. Наступного ранку варто піднятися на вершину Бребенескул, що сягає 2036 м.

Оглянувши панораму, рухаємося далі на південний схід. За 1,4 км знаходиться вершина гори Менчул (1998 м). У тому ж напрямку видно гору Смотрич, відому своїми кам'яними брилами, які місцеві називають "церквами". Далі на південь розташована гора Піп Іван (2020 м), де збереглися руїни старої астрономічної обсерваторії. На північний схід від неї простягається хребет Розширена.

Згодом маршрут виводить на вершину Степанець (1658 м), з якої відкривається вид на полонину Чуфрову, а далі — на село Дземброня, кінцевий пункт маршруту. Спускаючись хребтом через зарості гірської сосни, входимо

у смерековий ліс. Врешті-решт потрапляємо на добре втоптану дорогу, що веде прямо до Дземброні.

Маршрут позначений туристичною маркою: три горизонтальні смуги — біла з червоною посередині.

***Еколого-пізнавальна стежка “ УРОЧИЩЕ ЖЕНЕЦЬ –
ВОДОСПАД ГУК”***

Еколого-пізнавальний маршрут "Женець — Гук" проходить лісовою дорогою вздовж річки Женець і має протяжність 4,8 км. Починається він біля адміністративної будівлі Женецького природоохоронного науково-дослідного відділення на висоті 800 метрів над рівнем моря.

Після переходу через підвісний міст і залізничний переїзд з головної автодороги, туристи потрапляють до садиби Женецького ПОНДВ, звідки стартують ще два маршрути: "Женець — Хом'як" та "Женець — Явірник". Неподалік розташовані два джерела з холодною чистою водою, а також альтанка, з якої відкривається краєвид на присілок Підліснів села Микуличин.

На відстані 200 метрів зліва від маршруту знаходиться ставок, а праворуч, за містком — зона відпочинку "Женець". Через кілометр від дерев'яного містка на річці Женець шумить водоспад висотою 15 метрів. Поруч — живописна галявина, яку називають "Жидівське поле", з типовою флорою гірських лук. Серед рослин тут ростуть волошка карпатська, арніка гірська, зозулинець плямистий, траунштейнера куляста.

На шляху до водоспаду можна зустріти карпатську білку, лисицю, а також гадюку звичайну й плямисту саламандру.

Сам водоспад Гук, розташований на висоті 900 метрів над рівнем моря, утворився після повені в повоєнні роки. Його назва походить від характерного гулу води, що вільно падає з висоти приблизно 15 метрів.

Завдяки постійній вологості та водяній мряці навколо водоспаду росте пишна і різноманітна рослинність. Тут можна побачити білу кремену з великим округлим листям, болотну незабудку, смілку білу, калюжницю, гравілат міський, герань Роберта та болотний білозір.

Маршрут має відповідне маркування: горизонтальні білі смуги з блакитною лінією посередині.

Еколого-пізнавальна стежка “ВОЛЬЄРНЕ ГОСПОДАРСТВО - ПОЛОНИНА ЧОРНОГОРИЦЯ”

Довжина маршруту становить 5,75 км, час проходження — приблизно 2 години. Висота над рівнем моря коливається від 600 до 1000 метрів.

Початок маршруту — біля садиби Яремчанського ПОНДВ у місті Яремче. Стежка піднімається вгору до вольєрного господарства, яке створене з метою охорони та розмноження парнокопитних тварин у межах Карпатського національного природного парку. Площа господарства — 5,3 га, яка поділена на шість вольєрів, де мешкають благородні олені та дикі кабани.

На території облаштовано інформаційні стенди та декоративні елементи. Праворуч від вольєрів розташована рекреаційна зона «Жонка». Далі маршрут пролягає через урочище Великий і веде до урочища Хрещатик, названого так через перетин чотирьох лісових доріг.

Зліва — цінна ділянка з угрупованнями сосни звичайної. Підйом веде до урочища Піски, звідки відкриваються панорамні краєвиди на Яремче та село Дора. Кам'яниста стежка веде до полонини Чорногориця, де випасають худобу й коней. Тут збудовано вівчарську колибу, яка може слугувати укриттям для ночівлі або сушки речей. Завдяки розташуванню полонини, туристи можуть перейти з Яремче до Дорівського лісництва ДП «Делятинське лісове господарство».

Маршрут проходить через лісові масиви з ялиці, смереки, бука та сосни. Серед рослин — чорниця, ожина, папороті, зозулин льон. Навесні особливо вражає цвіт шафрану Гейфеля. У цих краях можна побачити козулю, зайця-русака, лисицю, диких кабанів. З птахів трапляються сойки, дятли, синиці, яструби-перепелятники та канюки.

Маршрут добре промаркований: білі горизонтальні смуги з зеленою лінією посередині

7. Рекреаційні зони і місця відпочинку

Сучасне виробництво пов'язане з великими фізичними та нервовими навантаженнями на людину, і для відновлення її сил необхідно перш за все безпосереднє спілкування з природою. Рекреація (з латинської “recreatio”) означає відновлення фізичних, духовних і нервових сил людини, яке забезпечується системою заходів, які здійснюються у вільний від роботи час на лоні природи. Вона характеризується економічною, соціально-культурною і медико-біологічною функціями.

Економічна функція рекреаційної діяльності виражається в простому та розширеному відтворенні робочої сили, підвищенні продуктивності праці, збільшенні фонду робочого часу. Рекреація сприяє розвитку сфери обслуговування населення, науково обґрунтованому використанню природних багатств краю.

Медико-біологічна функція рекреаційної діяльності - це зменшення захворювань, збільшення протяжності життя людей.

Соціально-культурна функція заключається в пізнанні довкілля, спілкуванні людини з природою. Вона знаходить відображення у зростанні творчої активності, розширенні кругозору, поліпшенні психологічного мікроклімату в трудових колективах. Всі три функції тісно взаємозв'язані.

Саме з такою метою на території Карпатського національного природного парку створено ряд науково-еколого-пізнавальних маршрутів, місць та зон відпочинку. Всі маршрути, зони, місця відпочинку обладнані малими архітектурними формами (МАФ). З любов'ю створений привабливий благоустрій, чудово вписується в лісове середовище.

До МАФ належать: лавочки, столик з лавочками, мангал, джерело (криниця), альтанка, туристичний будиночок; ящик для сміття; інформаційний стенд.

Місця під зони відпочинку розміщені у привабливих для туристів місцинах, які несуть історичну довідку (бувальщину), часто повз автомобільні траси. Неорганізовані туристи (автотуристи, пішохідні, лижні, велотуристи),

в основному любляють зупинятися на місцях та зонах відпочинку. Перепустку для відвідування зони відпочинку можна отримати в адміністрації національного парку.

Багаті рекреаційні ресурси карпатського краю, унікальне місцезнаходження самого парку створюють всі умови для круглорічного відпочинку. У Карпатському НПП функціонують 9 рекреаційних зон та 9 місць відпочинку.

Найбільше манить відвідувачів зона відпочинку “Воротиці”, яка розташована при виїзді із с. Микуличина. Це давня сторожова вежа воєводи Микули в період князювання Данила Галицького. Тут знаходиться колиба, павільйон з короткою історичною інформацією, майданчик. Щорічно тут відбуваються “Купальські забави”.

Світлина 3. Зона відпочинку “Воротиці”

Завжди людно на зоні відпочинку "Жонка". Вона знаходиться в м. Яремче на березі р. Жонка, прилягає до вольєрного господарства, її площа - 0,30 га, розміщена в 9 кв. 46 вид. Яремченського ПОНДВ.

На мальовничій поляні за річкою Женець, поряд з садибою Женецького ПОНДВ знаходиться зона відпочинку "Женець" площею 0,05 га в кв.5, 22 вид, де із задоволенням зупиняються екскурсанти, які мандрують на г. Хом'як.

Внизу біля річки видніється зона відпочинку "Ребровач" , яка знаходиться в с-щі. Ворохта в ур. Ребровач на березі р. Прут. Площею 0,20 га, розміщена у 22 кв. Татарівського ПОНДВ.

Зона відпочинку "Колисанка" знаходиться на території Вороненківського ПОНДВ, площа 0,01га. Побудована на місці колишньої гойдалки - колісанки. Тут встановлені: інформаційний стенд, альтанка, стіл з лавочками під навісом.

Біля центральної дороги на території Вороненківського ПОНДВ", у кв.5., вид. 18, площею 0,5 га (с. Вороненка) знаходиться зона відпочинку "Гострий Грунь" зі стоянкою для автомашин, вказівник, альтанка, стіл з лавочками під навісом, мангал.

Біля підніжжя г. Говерла розміщена зона відпочинку "Говерла", яка знаходиться в селищі Ворохта, 10 км, кв.32., вид. 41, 49, площа 0,11 га, зі стоянкою для автомашин, площадкою для розбивки наметів, туристичним будиночком, мангалом.

По ходу маршруту „На г. Говерла” на березі р. Прут розміщена зона відпочинку "Тирлич" Говерлянського ПОНДВ. Площа 0,01га, кв.30., де знаходиться інформаційний стенд, столи з лавочками під навісами.

На затишній поляні в селищі Ворохта, 4 км розміщена зона відпочинку "Богончик". Площа 0,09 га, кв.17, вид.20, кв. 23, кв. 14 Ворохтянського ПОНДВ де знаходиться мангал, навіс від дощу, інформаційний стенд

Бережливе ставлення до природи - одне із головних правил поведінки туристів у зоні відпочинку.

РОЗДІЛ V. ОХОРОНА ПРАЦІ

14 жовтня 1992 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України "Про охорону праці". Цей закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює за участю відповідних державних органів відносин між власником підприємства, установи і організації або уповноваженим органом і працівником в питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Дія Закону поширюється на всі підприємства, установи і організації незалежно від форм власності та видів їх діяльності на усіх громадян, які працюють, а також залучені до праці на цих підприємствах. Керівництво охороною праці і відповідальність за загальний стан техніки безпеки і виробничої санітарії на виробництві накладаються на їх керівників і замісників. Адміністрація підприємства несе повну відповідальність за нещасні випадки на виробництві і професійні захворювання за розпорядженням дії або бездіяльність, які порушують законодавство по охороні праці.

Кожен робітник Карпатського НПП повинен знати і безпосередньо виконувати правила і норми техніки безпеки і виробничої санітарії при виконанні робіт. Дотримання правил техніки безпеки і виробничої санітарії забезпечує безпеку людей і високу продуктивність праці робітників.

5.1. Заходи по попередженню травматизму

При ручному копанні землі великі вимоги приділяються до якісної підготовки інструменту. Лопата повинна бути добре загостреною, щільно

насадженою на ручку. Ручка виготовляється прямою, без сучків, відшліфовується. Довжина ручки лопати підбирається у відповідності до росту працюючого. При піших переходах і транспортуванні у транспорті робочу частину лопати поміщають в чохол, або обгортають бавовняно - паперовою тканиною.

Забороняється залишати лопату після роботи лежачи на землі, так як можна поранитись ріжучою частиною. Лопата повинна бути встромлена в землю робочою частиною.

Під час роботи відстань між працюючими повинна бути не менше за 3 м. Працюючим необхідно видати спецодяг:

1. Кирзові або гумові чоботи, термін заміни 2 роки.
2. Бавовняно - паперовий костюм, термін заміни 1 рік.
3. Захисні рукавиці, термін заміни 1 раз в 1 місяць. Копання землі вручну відкоситься до другої категорії важкості робіт. Комфортні умови метеорологічних умов для цієї категорії важкості такі:

температура повітря - $t_{п}$ - 15 - 21 С,

швидкість руху повітря - V - 0,3 - 0,4 м/с,

відносна вологість повітря - 40 - 80 %..

Не дозволяється працювати при сильній зливі, вітрі швидкістю більше 12 м/с, при обмеженій видимості.

При закладанні пробних площ виконуються наступні види робіт:

- промірювання і прорубування візирів,
- виготовлення і встановлення стовпів.

При прорубуванні візирів слід дотримуватись наступних правил техніки безпеки:

- перед початком роботи детально оглянути всі необхідні інструменти і переконатись у їх справності, - сокири повинні триматись на топорищі надійно,

- при рубці підросту і підліску необхідно бути обачним.

При промірі візирів необхідно дотримуватись наступних правил:

- мірну стрічку при переходах носити у скрученому вигляді,
- мірні шпильки носити в руці,
- обробку пікетних стовпчиків проводити тільки на твердій основі.

5.2. Стан гігієни праці та виробничої санітарії

Гігієна праці вивчає дію на організм людини метеорологічних факторів, до шуму, вібрації, забрудненості повітря, а також склад і гігієнічну ефективність санітарно - технічних споруд і установ. Для уникнення шкідливих умов і створення безпеки і нормальних санітарно - гігієнічних умов на робочих місцях повинні проводитися наступні заходи:

- механізація і автоматизація процесів,
- правильне ведення технологічних процесів і виконання технологічних режимів,
- систематичні заміри повітряного середовища і освітлення.

До шкідливих факторів, які негативно впливають на організм людини можна віднести:

- загазованість та заповишеність,
- підвищений рівень шуму та вібрації,
- недостатня освітленість.

5.3 Протипожежна безпека

До протипожежної техніки відносяться ручні та механізовані прилади, апарати, агрегати і машини - для гасіння пожеж водою і хімічними засобами.

До ручних пристроїв для гасіння пожеж відносять гідропульт - відро, рукави, рукавні з'єднання і ін. Гідропульт - відро застосовується для гасіння пожеж шляхом подачі води через рукав у вигляді потоку.

До механізованих агрегатів, що застосовуються для гасіння пожеж водою, відносяться переносні мотопомпи, автонасоси, автоцистерни та ін.

При гасінні пожеж хімічними засобами застосовуються переносні і стаціонарні прилади і агрегати.

Для запобігання пожежі на території заповідника необхідний куток, де б зберігалися необхідні обладнання і прилади для гасіння. Тут повинні бути пісок, лопата, відро, вогнегасник.

Пожежний зв'язок і сигналізація здійснюється технічними засобами зв'язку: телефоном, радіо, електричною пожежною сигналізацією різних видів, простими засобами зв'язку.

При виникненні пожежі необхідно негайно повідомити людей, які знаходяться поблизу цієї території і центральний пункт пожежного зв'язку.

При гасінні пожежі робітники повинні діяти швидко, дисципліновано і оперативно. Від цього буде залежати обсяг пошкодженої території і матеріальні збитки.

ВИСНОВКИ

1. В дипломній роботі представлені результати досліджень по вивченню рекреаційно–туристичних ресурсів Карпатського національного природного парку.

2. Зазначено значний внесок знаної всюди установи і в галузі екологічної освіти та виховання, розвитку рекреації та екотуризму.

3. Карпатський НПП - цікавий природно-рекреаційний комплекс. Розвиток рекреаційної діяльності Карпатського НПП інтегрує цілі охорони природи в політику, що проводиться в галузі туризму та організації дозвілля, стимулюючи екологічну стабільність цього виду господарської діяльності, а також запобігаючи нанесенню втрат біологічному та ландшафтному різноманіттю. Поширеною на території парку є й пізнавальна рекреація, мета якої - духовний розвиток людини. Найкращою формою є розширення мережі пізнавальних стежок. В даний час мережа налічує 40 пішохідних (еколого- і науково-пізнавальних), 3 лижні, 3 водні маршрути загальною протяжністю 400 км. Для послуг автотуристів, самодіяльних туристів пропонуються зони (13) та місця відпочинку (10) з відповідним благоустроєм поблизу основних транспортних шляхів. Вони призначені для короткотермінового відпочинку, пікніків.

4. Значним внеском стало спорудження й облаштування екотуристичного візит-центру у м. Яремче. Не можна не зауважити, що новостворений візит-центр є сучасним та функціональним закладом, унікальним на сьогодні в Україні, покликаний затримати туристів в регіоні, максимально зацікавивши їх еко-туристичними принадами краю, які зібрані в музеї.

5. Також слід зазначити, що розвиток рекреаційно–туристичного напряму діяльності Карпатського НПП не завжди узгоджується із статусом природно–заповідної території. Особливо потужне антропогенне навантаження заповідних територій спостерігається при будівництві та

експлуатації баз відпочинку, лижних спусків, розвитку нових туристичних маршрутів, які не завжди обладнані громадськими вбиральнями, системою водопостачання та каналізування.

6. Керівництвом та науково–дослідним центром Карпатського НПП не проводиться моніторинг впливу туристично–рекреаційної діяльності на стан природних територій та екосистем парку з метою науково обґрунтованої оптимізації даного виду діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрам'юк У.М., Клапчук В.М. Ландшафти Заповідна перлина Карпат. Путівник по Карпатському НПП. Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 2001. С. 32-35.
2. Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. Київ: Інтерекоцентр, 1997. 700 с.
3. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного ландшафтного різноманіття.. К, 1988. 52с.
4. Клапчук В. Геолого-геоморфологічна будова та палеогеографічні умови території Карпатського НПП. Геоморфологічні дослідження в Україні: минуле, сучасне, майбутнє: мат. Між нар. н.-п. конф. Льв.: Видав, центр ЛНУ ім.. Івана Франка, 2002. С. 130-133.
5. Концепція структури Карпатської екомережі . Жива Україна. 2006. №9-10 . с. 8-10.
6. Літописи природи Карпатського НПП за 1986-2000 р.р. Том.1-15.
7. Габинет М.П., Кульчицкий Я.О., Матковский О.И. Геологія і корисні копалини Українських Карпат. 4.1. Львів: Видавн. Льв. ун-ту, 1976. 200 с.
8. Габорах М. Гідронімія Івано-Франківщини. Снятии: Прут-Принт, 2003. 284 с.
9. Долишний М.И., Нудельман М.С., Ткаченко К.К. Карпатский рекреационный комплекс. К.: Наукова думка, 1984. 146 с.
10. Клапчук В. М. Природні та мінеральні джерела Карпатського національного природного парку. Водні ресурси Івано-Франківської області (інформаційний посібник). Яремче, 2001. 156 с.
11. Приходько М.М. Рекреаційні ресурси Івано-Франківської області та їх використання // Український географічний журнал. 2003. № 1. С. 49-54.

12. Приходько М.М., Екомережа та екобезпека. Монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. 200 с.
13. Середін В.І., Парпан В.І. Ліс - база відпочинку. - Ужгород, 1988. 110 с.